

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น : การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอต๋อยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาดังนี้

1. การบูรณาการ
 - 1.1 ความหมายของการบูรณาการ
 - 1.2 รูปแบบของการบูรณาการ
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 2.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 2.3 ประเภทของภูมิปัญญา
 - 2.4 รูปแบบของภูมิปัญญา
 - 2.5 ความสำคัญของภูมิปัญญา
 - 2.6 คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญา
 - 2.7 กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย
 - 2.8 ปัญหาที่เกิดขึ้นกับภูมิปัญญา
3. การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.1 ความหมายการจัดการองค์ความรู้
 - 3.2 ระดับของความรู้
 - 3.3 ประเภทขององค์ความรู้
 - 3.4 แนวทางการจัดการความรู้
 - 3.5 กระบวนการถ่ายโอนความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.6 ลำดับของความรู้
 - 3.7 เป้าหมายของการจัดการความรู้
 - 3.8 ปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้
 - 3.9 แนวคิดการจัดการความรู้ในมิติการพัฒนาองค์กร
 - 3.10 องค์ประกอบในการจัดการความรู้
 - 3.11 การฝึกอบรมและการเรียนรู้ในเรื่องการจัดการความรู้

3.12 กิจกรรมในกระบวนการจัดการความรู้

3.13 การจัดการความรู้สู่การปฏิบัติโดยใช้วงจรการจัดการความรู้

3.14 เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้

3.15 ประโยชน์ที่ได้จากการจัดการความรู้

4. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอดอยหล่อ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การบูรณาการ

ความหมายของการบูรณาการ

การบูรณาการ (Integration) เป็นการนำส่วนย่อย ๆ มารวมกันอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกัน หรือการรวมวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อจัดการสอนให้สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน (พจนานุกรม ฉบับมติชน, 2547, หน้า 507) สอดคล้องกับ ชนาธิป พรกุล (2551, หน้า 112) ที่ได้ให้ความหมายของการบูรณาการว่า เป็นการผสมผสานของมากกว่า 1 สิ่งเข้าด้วยกันจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และในการเรียนการสอนมีการบูรณาการได้หลายเรื่องเช่นการบูรณาการสาระด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัยและจิตพิสัย การบูรณาการทฤษฎีกับการปฏิบัติและการบูรณาการกระบวนการคิดกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการทำให้นักเรียนได้รับความรู้ในเรื่องนั้นอย่างลึกซึ้ง สามารถเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้ ส่วน ทิศนา ขัมมณี (2548, หน้า 50) กล่าวว่า การบูรณาการเป็นรูปแบบที่พยายามพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของนักเรียนไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้การบูรณาการทั้งทางด้านเนื้อหาสาระและวิธีการ โดยมุ่งเน้นการพัฒนารอบด้านหรือการพัฒนาเป็นองค์รวม

ดังนั้นจากความหมายข้างต้นสำหรับแผนงานวิจัยนี้ การบูรณาการ (Integration) เป็นการนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญามาสผสมผสาน แล้วจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะที่หลากหลายให้แก่ผู้เรียน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

รูปแบบของการบูรณาการ

การบูรณาการนั้นมีหลากหลายรูปแบบ ดังเช่น สุวิทย์ มูลคำ (2545, หน้า 184-191) ได้นำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ จำแนกตามประเภทของการบูรณาการ

1. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ เป็นลักษณะการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการนำเอาสาระการเรียนรู้จากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงร้อยรัดให้เป็นเนื้อเดียวกัน เพื่อจัดการเรียนรู้ภายใต้หัวข้อเรื่อง (Theme) เดียวกัน

2. การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ เป็นลักษณะการบูรณาการที่ผู้สอนนำเอาเรื่องหรือสาระการเรียนรู้ที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ไปสอดแทรกในสาระการเรียนรู้หรือวิชาที่ตนเองรับผิดชอบสอน เช่น ผู้สอนสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ต้องการจะสอนเรื่อง การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อมก็สามารถนำเรื่องนี้เข้ามาสอดแทรกในการสอนได้

สอดคล้องกับการแบ่งประเภทของ ชนาธิป พรกุล (2551, หน้า 113) ที่กล่าวถึงวิธีที่นิยมบูรณาการอย่างแพร่หลาย 2 วิธี ดังนี้

1. วิธีสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เป็นวิธีที่ผสมผสานสาระการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จัดเป็นหน่วย (Theme) คล้ายหน่วยการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. วิธีพหุวิทยาการ (Multidisciplinary) เป็นวิธีนำเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปสอดแทรก (Infusion) ในสาระการเรียนรู้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น การบูรณาการเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 16) กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการสามารถทำได้หลายลักษณะ และได้เสนอแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นหลัก ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาด้านความรู้ ทักษะ/กระบวนการ หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันเข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวเรื่องหรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2. การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ ทักษะ/กระบวนการ หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตั้งแต่สองกลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวเรื่องหรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างเข้าใจลึกซึ้งและชัดเจนใกล้เคียงกับความเป็นจริงในชีวิต

จากการแบ่งประเภทของการบูรณาการข้างต้นจะเห็นได้ว่านักการศึกษาแต่ละท่านแบ่งประเภทของการบูรณาการไว้สอดคล้องกัน สำหรับแผนงานวิจัยนี้การบูรณาการ หมายถึง การหลอมรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในชุมชนของตนมาจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปสู่การผลิตผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญา อันจะเป็นทักษะในการประกอบอาชีพในอนาคต

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิ หมายถึง แผ่นดิน ที่ดิน หรือ พื้นความรู้ ปัญญา ส่วนภูมิปัญญา หมายถึง ระดับขั้นแห่งความรู้ ความเฉลียวฉลาด ท้องถิ่น หมายถึง ย่าน ทำเล ภูมิภาค พื้นบ้าน เฉพาะที่ (พจนานุกรม ฉบับมติชน, 2547) ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงหมายถึง ความรู้ ความสามารถของคนเฉพาะที่ ทั้งนี้อกจากความหมายที่ได้นำเสนอข้างต้นนี้ ยังมีผู้กำหนดนิยามความหมายไว้หลากหลาย อาทิ ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2551) กล่าวว่าภูมิปัญญา เป็นความรู้ความสามารถ วิธีการ ผลงานที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวม และจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุง จากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลิตผลที่ดี งดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมาแก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตได้ และลักษณะของภูมิปัญญาที่สำคัญคือ สามารถเป็นได้ทั้งทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นพื้นฐานสำคัญใน

การมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง และมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม ส่วนประเวศ ะสี (2544, หน้า 74) ได้ให้นิยามว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียนฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพความเป็นอยู่ เกี่ยวกับค่าใช้จ่าย เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมนั้นจะกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด สำหรับหนึ่ง ฤทัย ไชยเดช (2554, หน้า 13) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความเจตจำนง ที่กลุ่มชนได้จากการเรียนรู้ สังเกต ทดลอง ลองผิดลองถูกหรือการปฏิบัติที่สั่งสมเป็นประสบการณ์ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาการมีการถ่ายทอดสืบสานต่อกันมา

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้สร้างจากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัว การดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่ที่สิ่งแวดล้อมอื่นได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอามาปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมของวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่เกิดจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการแก้ปัญหา การปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ก่อเกิด สั่งสม ปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย อยู่ในจิตใจ ระบบคิด พฤติกรรมความเคยชินและความสันทัดชัดเจนที่เรียกเป็นองค์รวมว่า “ชาวบ้าน” โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการทดสอบในชีวิตจริง ผ่านกาลเวลา สถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจ สังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง จึงเป็นธรรมดาที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสิ่งหลายอย่างย่อมตกสมัยไปแล้ว ทว่าพร้อมกันนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายอย่างก็ยังคงอยู่ หากแต่มีการปรับใช้สถานการณ์แล้วองงามเจริญเติบโตต่อไป (เอกวิทย์ ณ กลาง, 2546, หน้า 7-8)

ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านซึ่งเกิดจากความเชื่อของคนมี 3 แบบอย่าง (มณี พยอมยงค์, 2537, หน้า 2-14) ได้แก่

1. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาการนับถือพระพุทธศาสนามีพื้นฐานมาจากไสยศาสตร์ เกิดพิธีกรรมที่ปะปนระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อย่อย ๆ ความเชื่อเรื่องภูผาแห่งกรรม การพลัดพราก บุญเพสันนิวาส และอานิสงส์ผลบุญ
2. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นวิชาลึกลับ เกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เวทมนตร์คาถา จากความต้องการ 2 ประการ ได้แก่ ปิยะ ทำให้เกิดความรัก ความโชคดี ความสุข และความสำเร็จ ภายใต้งาน เป็นเครื่องทำลาย เครื่องป้องกัน และเครื่องกำจัดอุปสรรคทำให้เกิดมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นรก สวรรค์ ยักษ์ อสูรกาย ของวิเศษ และอาถรรพณ์

3. ความเชื่อทางโหราศาสตร์ การทายทักเกี่ยวกับอนาคต ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม โชคชะตา และความฝัน

ทั้งนี้จากความหมายข้างต้น แผนงานวิจัยนี้จะให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่าเป็นความรู้ ความสามารถของคนเฉพาะที่เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสภาพทางสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งถูกสืบสาน สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

ประเภทของภูมิปัญญา

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2551) ได้กำหนดประเภทของภูมิปัญญา โดยแบ่งเป็นสาขา 10 สาขาดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำ การเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ไร่นาสวนผสม และสวนผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขปัญหาโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิต และการจำหน่าย ผลิตผลทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ทางด้านสุขภาพ และอนามัยได้ เช่น การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การดูแลและรักษาสุขภาพแผนโบราณไทย เป็นต้น

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุล และยั่งยืน เช่น การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสม และบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และโภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดการเรื่องกองทุนของชุมชน ในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ รักษาพยาบาลของชุมชน การจัดระบบสวัสดิการบริการในชุมชน การจัดระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชน

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่น การจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีชาวนา เป็นต้น

กรมทรัพย์สินทางปัญญา (2557) ได้จัดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามกรอบการคุ้มครองไว้ 3 หมวด ได้แก่

1. องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge) หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ นวัตกรรม แนวปฏิบัติ หรือการเรียนรู้ที่เป็นผลมาจากกิจกรรมทางปัญญาในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น มีการสืบทอดและพัฒนาจากรุ่นอดีตสู่รุ่นปัจจุบัน ผ่านกาลเวลา เช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำไวน์กระชายดำ การทำมีดอรัญญิก การทอผ้าไหม เป็นต้น

2. การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore) หมายถึง การแสดงออกซึ่งองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งปรากฏหรือแสดงให้เห็นในรูปแบบต่างๆ เช่น การแสดงออกทางวาจา (เช่น ตำนาน กวีนิพนธ์ ปริศนา เรื่องเล่า) การแสดงออกทางดนตรี (เช่น เพลง ดนตรี) การแสดงออกทางกาย (เช่น การเต้น การแสดงละคร พิธีกรรม) การแสดงออกในสิ่งที่จับต้องได้ (เช่น งานศิลปะ รวมถึง ภาพวาด งานจิตรกรรม) เป็นต้น

3. ทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resource) หมายถึง ความรวมถึงทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งมีชีวิต หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศ ซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพ เช่น พืชสมุนไพรประจำท้องถิ่นที่สามารถนำมาผลิตยารักษาโรคต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, หน้า 11-12) ได้กำหนดขอบข่ายของภูมิปัญญาไว้ 9 ด้าน โดยแบ่งตามนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2542 มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามาบนพื้นฐานของคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ต่างๆได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาด้านการตลาดด้านการผลิต เป็นต้น

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูป ผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ทั้งด้านการผลิตและจำหน่าย

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น ยาจากสมุนไพร การนวดแผนโบราณ เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการสะสมและการบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา โภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น กองทุนชุมชน เป็นต้น

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน ทัศนศิลป์ คีตศิลป์และนันทนาการ เป็นต้น

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์ และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่างๆ เป็นต้น

8. ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญา ความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่า เช่น คำสอน การบวชป่า เป็นต้น

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายได้ในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอดอยหล่อ โดยแบ่งเป็น 9 ด้าน ตามแบบของกระทรวงศึกษาธิการข้างต้นเพื่อให้ง่ายต่อการนำไปบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนต่อไป คือ

1. ด้านเกษตรกรรม
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม
3. ด้านการแพทย์แผนไทย
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
6. ด้านศิลปกรรม
7. ด้านภาษาและวรรณกรรม
8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี
9. ด้านโภชนาการ

รูปแบบของภูมิปัญญา

1. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสม และสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

2. ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน ภูมิปัญญานี้เกิดจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานาน เป็นมวลความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขโดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมากับความรู้เฉพาะหลายๆเรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

4. ภูมิปัญญาไทย เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนไทยที่เรียนรู้ จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลายๆชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับให้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

รูปแบบของภูมิปัญญาจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยการตีความหมายอย่างลึกซึ้งให้เข้าใจถึงมูลเหตุแห่งการสร้างสรรค์อย่างชาญฉลาด แสดงถึงภูมิปัญญาของคนไทยในยุคสมัยหนึ่ง ที่สามารถคิดค้นสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบที่ยอมรับกันภายในสังคม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ทั้งยังมีคุณค่าความงามในรูปแบบของงานศิลปะ ผลงานจากภูมิปัญญาของคนไทยโบราณจะปรากฏคุณค่าเด่นชัดและน่าอนุรักษ์เมื่อเรา ได้ประจักษ์ชัดถึงความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่างศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีกับสภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมแต่ละยุคสมัย

ความสำคัญของภูมิปัญญา

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2551) กล่าวว่า คุณค่าของภูมิปัญญา ได้แก่ ประโยชน์ และความสำคัญของภูมิปัญญา ที่บรรพบุรุษไทย ได้สร้างสรรค์ และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรัก และความภาคภูมิใจ ที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยจึงมีคุณค่าและความสำคัญคือช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทยสามารถปรับ

ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และเปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

ภูมิปัญญามีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสารปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย ดังนี้

1. ความรู้เดิมในเรื่องนั้นๆผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
2. การสั่งสมและการสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
3. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์ประสบการณ์ใหม่ได้
4. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
5. รากฐานทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อ

ภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น อันจะส่งผลถึงการพัฒนาประเทศชาติโดยส่วนรวม ความสำคัญของภูมิปัญญาเป็นสัจธรรมที่เด่นชัดไม่ว่าสังคมใดหรือชุมชนใดก็ตาม เป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชน และเป็นรากฐานของวัฒนธรรม โดยสะท้อนออกมาในรูปแบบของขนบประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และวิทยาการต่างๆ เมื่อมีชุมชนเกิดขึ้นหรือดำรงอยู่มานาน ล้วนต้องมีภูมิปัญญาของตนเอง การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาในมุมมองทั้งในด้านความคิดและความรู้ รัฐบาลและภาคเอกชนไม่ค่อยให้ความสำคัญในภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือความรู้ดั้งเดิมของสังคมไทย ด้วยมุมมองที่เห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่โบราณ ต้องพัฒนาให้ทันสมัยตามแบบทวีปยุโรป เมื่อผ่านการต่อเนื่องเป็นเวลานานผลที่ตามมาอาจกล่าวได้ว่า ชนบทไทยถูกทำให้ล่มสลาย เกิดสภาพล้มละลายทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ก่อผลกระทบถึงครอบครัวเนื่องจากความสมดุลของชีวิตเท่าที่เคยเป็นมาก่อนถูกทำลายลง ดังนั้น การพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงภูมิปัญญาแห่งชาติ และภูมิปัญญาชาวบ้าน

คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญา

ผู้ทรงภูมิปัญญา คือผู้มีความรู้ความสามารถในภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีคำที่นำมาใช้เทียบเคียงกับผู้ทรงภูมิปัญญา อาทิ ครูภูมิปัญญา ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ปราชญ์ชาวบ้าน หรืออื่น ๆ อีกมาก ถึงแม้ว่าความหมายโดยนัยอาจแตกต่างกันบ้างแต่โดยนัยสำคัญนั้นไม่ต่างกัน คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญานั้นสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2551) ได้ระบุอย่างน้อยต้องมีดังต่อไปนี้

1. เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพต่าง ๆ มีผลงานด้านการพัฒนาท้องถิ่นของตน และได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง ทั้งยังเป็นผู้ที่ใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาของตนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงวิถีชีวิตโดยตลอด

2. เป็นผู้คงแก่เรียนและหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ ผู้ทรงภูมิปัญญาจะเป็นผู้ที่หมั่นศึกษา แสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง เรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ เป็นผู้

ลงมือทำ โดยทดลองทำตามที่เราเรียนมา อีกทั้งลองผิด ลองถูก หรือสอบถามจากผู้รู้อื่นๆ จนประสบความสำเร็จ เป็นผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละด้านอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับ การเปลี่ยนแปลงความรู้ใหม่ ๆ ที่เหมาะสม นำมาปรับปรุงรับใช้ชุมชน และสังคมอยู่เสมอ

3. เป็นผู้นำของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาล้วนจะเป็นผู้ที่สังคมในแต่ละท้องถิ่น ยอมรับให้เป็นผู้นำ ทั้งผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการและผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งสามารถเป็น ผู้นำของท้องถิ่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

4. เป็นผู้สนใจปัญหาของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาล้วนเป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่น เอาใจใส่ ศึกษาปัญหา หาทางแก้ไข และช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตนและชุมชนใกล้เคียงอย่าง ไม่ย่อท้อ จนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของสมาชิกและบุคคลทั่วไป

5. เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ลงมือทำงานและผลิตผลงานอยู่เสมอ ปรับปรุงและพัฒนาผลงานให้มีคุณภาพมากขึ้นอีกทั้งมุ่งทำงานของตนอย่างต่อเนื่อง

6. เป็นนักปกครองและประสานประโยชน์ของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญา นอกจากเป็นผู้ที่ประพฤติตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไปแล้ว ผลงานที่ท่านทำยังถือว่ามีความค่า จึงเป็นผู้ที่มีทั้ง "ครองตน ครองคน และครองงาน" เป็นผู้ประสานประโยชน์ให้บุคคลเกิดความรัก ความเข้าใจ ความเห็นใจ และมีความสามัคคีกัน ซึ่งจะทำให้ท้องถิ่น หรือสังคม มีความเจริญ มีคุณภาพชีวิตสูงขึ้นกว่าเดิม

7. มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เป็นเลิศ เมื่อผู้ทรงภูมิปัญญามีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เป็นเลิศ มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและบุคคลทั่วไปทั้งชาวบ้าน นักวิชาการ นักเรียน นิสิต/นักศึกษา โดยอาจเข้าไปศึกษาหาความรู้ หรือเชิญท่านเหล่านั้นไป เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้

8. เป็นผู้มีความรู้หรือบริวารดี ผู้ทรงภูมิปัญญา ถ้าเป็นคฤหัสถ์ จะพบว่า ล้วนมีคู่ครอง ที่ดีที่คอยสนับสนุน ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้ความร่วมมือในงานที่ท่านทำ ช่วยให้ผลิตผลงาน ที่มีคุณค่า ถ้าเป็นนักบวช ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ต้องมีบริวารที่ดี จึงจะสามารถผลิตผลงานที่มีคุณค่า ทางศาสนาได้

9. เป็นผู้มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญจนได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ ผู้ทรงภูมิปัญญา ต้องเป็นผู้มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญ รวมทั้งสร้างสรรค์ผลงานพิเศษใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และมนุษยชาติอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ

ทั้งนี้จากความหมายข้างต้น ผู้ทรงภูมิปัญญา คือ ผู้ที่แสวงหาความรู้อยู่เสมอ ทั้งในระบบและนอกระบบ โดยมีลองผิดลองถูกหรือสอบถามจากผู้รู้อื่น ๆ เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งสร้างสรรค์ผลงานพิเศษใหม่ ๆ ที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอจนประสบความสำเร็จเป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไป

กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

การสร้างสรรคและสังสมภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีการพัฒนามายาวนาน ซึ่ง เอกวิทย์ ณ กลาง (2544) ได้วิเคราะห์และประมวลเอาลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านหรือคนสามัญธรรมดาจนก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมายว่ากระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ดังนี้

1. การลองผิดลองถูก ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการ “ลองผิดลองถูก” ในการหาอาหาร การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ต่อสู้แย่งชิงสิ่งของระหว่างมนุษย์ที่อยู่ด้วยกัน และเผชิญโรคร้ายด้วยการเสี่ยงต่าง ๆ เมื่อประสบความล้มเหลวก็ถึงกับตายหรือบาดเจ็บ แต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหารได้สิ่งของพ้นอันตรายเป็นต้น จากประสบการณ์การลองผิดลองถูกมนุษย์ก็สะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตนนาน ๆ เข้าสิ่งที่ประพติปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตธรรมเนียม หรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของกลุ่มคนนั้น ๆ ไปกาลเวลาที่ล่วงเลยไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของข้อธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้ว รู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพติปฏิบัติเช่นนั้นจึงอยู่รอดปลอดภัย แก้ไขหรือป้องกันปัญหาได้ ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง บ่อยครั้งภูมิปัญญาเหล่านั้นใช้การต่อไปไม่ได้เพราะเหตุปัจจัยเปลี่ยนไป สถานการณ์เปลี่ยนไป มนุษย์ก็ต้องใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาเอาใหม่ ต้องเสี่ยงชีวิตกันใหม่ ต่อเมื่อได้เรียนรู้ว่าคิดอย่างไรทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาก็จะจดจำความคิดและวิธีปฏิบัตินั้นไว้ต่อไป ถ้าล้มเหลวก็จดจำเป็นข้อห้าม ด้วยการสังสมประสบการณ์ดังกล่าว มนุษย์ก็สังสมปัญญาในการดำรงชีพไว้มากขึ้น และมีความเสี่ยงน้อยลง

2. ลงมือกระทำจริง มนุษย์เรียนรู้ด้วยการ “ลงมือกระทำจริง” ในสถานการณ์แวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง การปลูกพืช การสร้างบ้าน การต่อสู้กับภัยอันตราย ในกรณีชาวบ้านในประเทศไทยจะเห็นได้ว่า ภาคเหนือ : มีการเรียนรู้จากการร่วมกันจัดระบบเหมืองฝาย หรือการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขาแล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มแม่น้ำเดียวกัน ภาคอีสาน : เรียนรู้ที่จะแสวงหาแหล่งดินชุ่มน้ำเป็นที่ทำกินหรือ ขุดสระไว้เป็นบริเวณรอบเทวสถานเพื่อเลี้ยงชุมชน ภาคกลาง : เรียนรู้ที่จะอยู่กับภavnน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำลด ด้วยการปลูกเรือนใต้ถุนสูง เดินทางด้วยเรือ ทำนาทำไร่ให้สอดคล้องกับฤดูกาล ส่วนภาคใต้ : เรียนรู้ที่จะพึ่งพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่นกันในเชิงเขา ลุ่มน้ำ และชายทะเล ด้วยการผูกไมตรีและแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่ การเรียนรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริงแล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไปกลายเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3. การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (Transmission) แก่คนรุ่นหลังด้วยการ “สาธิตวิธีการด้วยการสั่งสอน ด้วยการบอกเล่า” (Oral Tradition) ในรูปแบบเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ (Literary Tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไทยทุกภูมิภาคจะนิยมแบบสาธิตวิธีการ และสอนเป็นวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปะวิทยาที่มีความซับซ้อนลึกซึ้ง จะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปแบบของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูกเป็นวรรณกรรม คำสอน คำตักเตือน

ภาชิต คู่มือ ตำนาน และนิทาน สุดแต่จะเห็นว่าสะดวก และสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน การถ่ายทอดทั้งโดยวาจา และลายลักษณ์หรือการสาธิตก็ไม่มีอะไรที่ตายตัว แต่จะปรับเปลี่ยนไปตาม เหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม บางกรณีความรู้ที่สั่งสมก็อาจถดถอยหรือ สูญหายได้

4. พิธีกรรม การเรียนรู้โดย “พิธีกรรม” กล่าวในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจโน้มน้าวให้คนมีส่วนร่วมรับเอาคุณค่า และแบบอย่างประเพณีที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัวเป็น การตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรม จรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติ และความคาดหวังโดยไม่ต้องใช้ การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นการสร้างกระแส ความเชื่อ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ถึงแม้จะมีภูมิปัญญาความรอบรู้อยู่เบื้องหลัง พิธีกรรมก็ไม่มี การเน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้น แต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ด้วยเหตุดังนี้ พิธีสืบชะตาของแม่น้ำ สืบชะตาเมือง บวชต้นไม้ บวชป่า พิธีอุปสมบท วิถีบังกุล และพิธีสู่ขวัญ ในโอกาสต่าง ๆ จึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมพิธี และมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติ ตลอดจน ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอันมาก รวมทั้งตอกย้ำความสำคัญของคุณค่าทางสังคมอย่างมี พลังด้วยพิธีกรรม จึงไม่ใช่เรื่องเหลวไหลหรือมง่ายแต่เป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการ ปลุกฝังบ่มเพาะความเชื่อ คุณค่า และแนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ตลอดมา โดยเฉพาะอย่าง ยิงในสังคมประเพณี แม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ที่นับถือความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันของสรรพสิ่ง และ ให้ความสำคัญต่อข้อมูลเชิงประจักษ์ พิธีกรรมก็ยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทางจิตวิทยาอยู่นั่นเอง เพราะ มนุษย์ก็ยังเป็นมนุษย์ที่มีได้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของจิตวิทยาศาสตร์ฝ่ายเดียว

5. ศาสนา ทั้งในด้านหลักคำสอน วัตรปฏิบัติ พิธีกรรมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีวัดเป็น ศูนย์กลางล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้กรอบ บรรทัดฐานความประพฤติ และความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอน มันเป็นสัจ ธรรมอย่างหนึ่งของสถาบันศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า สำหรับ พุทธศาสนาในชั้นปฐมัตถ์ มีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นอิสระจากความทุกข์ยากทั้งปวง สำหรับบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติ ศาสนาจึงเป็นหลักในการหล่อหลอม บ่มเพาะทั้งความประพฤติ สติปัญญา และอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อมๆกัน ถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่นับถือศาสนานั้นๆทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งเป็นการในกรอบใน กระบวนการขัดเกลาสังคม (Socialization) อย่างไรก็ตาม สถาบันศาสนาทั้งภายในและภายนอก แตกต่างกันหลายประการ วิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางจิตวิญญาณ กับวิถีชีวิตที่ ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมและบริโภคนิยม เดินทางสวนกันและขัดแย้งกันอย่างอันตราย เมื่อเป็นเช่นนี้ จุดมุ่งหมายของกระบวนการเรียนรู้ก็เดินสวนทางกันไปด้วย

6. การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกินรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนทางวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมผสานกลมกลืนบ้างขัดแย้งบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ หลากหลายกว้างขวางทั้งในด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมจึงมี พลวัตมากกว่าเดิม ส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับ โลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มี

การกระจายเครือข่ายและการขยายตัวของการเรียนรู้กว้างขวางหลากหลายมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนสังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทางเลือกได้แสงหามากมายไม่รู้จบ และมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าใหม่ให้พิจารณาอย่างเอนกอนันต์

7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduce) ในการแก้ปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อ และธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณี มาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ได้ระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจในคนหนุ่มที่มีอาชีพที่ต้องเสี่ยง โดยการบูชาเจ้าแม่กวนอิม เสด็จพ่อ ร.5 พระพรหม และการทรงเจ้าเข้าผีมีอยู่มากมาย เพื่อขอลาภผล แก้วกฤตการณในชีวิต หรือรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยการผสมผสานการแพทย์สมัยใหม่กับสมุนไพร การรักษาทางใจจากหมอเมืองและพระสงฆ์ และการไปหาหมอทำนายทายทัก โชคชะตาในยามมีทุกข์ขาดความมั่นใจในตัวเอง ตัวอย่างดังกล่าวนี้ไม่เกี่ยวกับการประเมินค่าว่าผิดถูกหรือชั่วแต่อย่างใด แต่หากเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้โดยทั่วไปเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีปัญหา มีวิกฤตการณ์สลับซับซ้อนทางสังคมยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมา และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ย่อมมีทั้งที่ได้ผลและไม่ได้ผล สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์

8. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีหนึ่งที่มีมาอยู่เดิมและมีอยู่ต่อไป วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผินๆเป็นเสมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนอื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความหมายในทางชั่วร้ายไม่ หากเป็นวิธีการธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น ในชีวิตของทุกคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่ไม่มากนัก และถ้ายอมรับนับถือว่าวิธีการเรียนรู้ที่ดูประหนึ่งว่าไม่สำคัญนี้มีมูลค่าสูงมีความจำเป็นในธรรมชาติในนิสสัยมนุษย์ และเป็นทางหาความรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ ก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่มีผลดีอีกทางหนึ่งได้ โดยนัยกล่าวได้ดังนี้ “ครูพักลักจำเป็นคนละเรื่องกับการขโมยลิขสิทธิ์ทางปัญญา”

สรุปได้ว่า ระบบและกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายดังกล่าวมานี้ เป็นการเรียนรู้ที่ต่างจากการเรียนรู้ในรูปของสถาบันการศึกษาที่แพร่หลายในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ของชุมชนในภูมิภาคของสังคมไทยที่เป็นแหล่งบ่มเพาะภูมิปัญญามาช้านาน แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับการเรียนรู้ในรูปสถาบัน

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับภูมิปัญญา

กรมทรัพย์สินทางปัญญา (2557) ได้กล่าวถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน ในงานของการคุ้มครองการใช้ประโยชน์ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาของไทยถูกต่างชาตินำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ได้ขออนุญาต เช่น มีการลักลอบ นำเอาสารพันธุกรรมพืชของไทยออกไปนอกประเทศเพื่อใช้ประโยชน์ หรือนำไปจดเป็นสิทธิบัตรในประเทศของตน

2. ยังไม่มีความตกลงระหว่างประเทศที่วางมาตรฐานการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ กฎหมายไทยสองฉบับ (พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พ.ร.บ.คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก พ.ศ. 2542) มีผลบังคับใช้ในราชอาณาจักรเท่านั้น ไม่สามารถตามไปดำเนินคดีกับต่างชาติที่นำของไทยไปได้

3. ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย กระจุกกระจายอยู่ที่หน่วยงานต่าง ๆ มีความซ้ำซ้อน คับเกี่ยว และอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกสาร และเป็นเพียงคำบอกเล่าที่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

4. ยังไม่มีหน่วยงานที่กำกับดูแลเรื่องการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวม แต่ละหน่วยงานดูแลเฉพาะเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้ เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขอบเขตกว้าง และข้อมูลแต่ละเรื่องเป็นเรื่องเทคนิคเฉพาะด้าน ต้องใช้ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์สูงในการทำ ความเข้าใจและรวบรวมฐานข้อมูล เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นมักประสบปัญหาในการพิสูจน์ว่าภูมิปัญญานั้น ๆ เป็นของไทย มีหลักฐานความเป็นมาอย่างไร เป็นต้น

การจัดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายการจัดองค์ความรู้

การจัดองค์ความรู้ (knowledge management) หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และการจัดเก็บความรู้ที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์การ (เจษฎา นกน้อย และคณะ, 2553)

ฮิเดโอะ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นให้คำจำกัดความของความรู้ในรูปแบบของปิรามิด อาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ปิรามิดความรู้ ระดับชั้นของความรู้ หรือโครงสร้างของความรู้ เป็นต้น โดยให้ความหมายของข้อมูล (data) ว่าเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ หรือตัวเลขต่าง ๆ ที่ยังไม่ผ่านการแปลความ ส่วนสารสนเทศ (information) เป็นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ วิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ มีบริบทซึ่งเกิดจากความเชื่อสามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้น มักอยู่ในรูปข้อมูลที่วัดได้หรือจับต้องได้ อย่างไรก็ตามสารสนเทศอาจมีข้อจำกัดในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้และขอบเขตของงานที่จะนำมาใช้ ขณะที่ความรู้ (knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา หรือกล่าวได้ว่าเป็นสารสนเทศที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้งานและปัญญา (wisdom) คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ (บุญดี บุญญากิจ, นงลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงศ์ พรชนกนาถ และปริยาวรรณ กรรณดวัน, 2549)

ภาพที่ 2.1 พีระมิดแสดงลำดับชั้นขององค์ความรู้

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ได้นิยามความหมายของความรู้ว่าเป็น ความเข้าใจในเรื่องบางเรื่องหรือสิ่งบางสิ่ง ซึ่งอาจจะรวมไปถึงความสามารถในการนำสิ่งนั้นไปใช้เพื่อเป้าหมายบางประการ ความสามารถในการรู้บางอย่างนี้เป็นสิ่งสนใจหลักของวิชาปรัชญาที่หลายครั้งก็เป็นเรื่องที่มีการโต้เถียงเป็นอย่างมาก และมีสาขาที่ศึกษาด้านนี้โดยเฉพาะเรียกว่า ญาณวิทยา (Epistemology) ความรู้ในทางปฏิบัติมักเป็นสิ่งที่ทราบกันในกลุ่มคน และในความหมายนี้เองที่ความรู้นั้นถูกปรับเปลี่ยนและจัดการในหลาย ๆ แบบ

พจนานุกรม Oxford Dictionaries The world's most Trusted Dictionaries (2012) ได้ให้ความหมายคำว่า ความรู้ (Knowledge) ว่าหมายถึง ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง และทักษะที่ได้จากประสบการณ์หรือการศึกษา

สแตนลีย์ (Stanley, 2002) ได้ให้ความหมายคำว่า ความรู้ (Knowledge) ว่าหมายถึง การได้มาซึ่งความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางความคิดที่ซับซ้อน เกิดการรับรู้ การติดต่อสื่อสาร และการใช้เหตุผล ขึ้นอยู่กับความสามารถของการรับรู้ในตัวมนุษย์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความคุ้นเคยกับบุคคลหรือบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งอาจจะรวมถึงข้อเท็จจริงจากข้อมูล ผ่านทักษะและประสบการณ์ที่สามารถอธิบายได้ทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ (ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัย, 2560, หน้า 289-290)

ระดับของความรู้

หากจำแนกระดับของความรู้ สามารถแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ

1. ความรู้เชิงทฤษฎี (Know-What) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไรเป็นอะไร จะพบในผู้ที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมา ได้จากความรู้ขัดแย้งซึ่งได้จากการได้เรียนมากแต่เวลาทำงานก็จะไม่มั่นใจมักจะปรึกษารุ่นพี่ก่อน

2. ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (Know-How) เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ภายใต้สภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชุดแฉ่งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองได้มักพบในคนที่ทำงานไปหลายปี จนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น

3. ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (Know-Why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นเป็นการทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นพร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบทของตนเองได้

4. ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (Care-Why) เป็นความรู้ในลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนมาจากภายในตนเอง จะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวล วิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้ เช่น สร้างตัวแบบหรือทฤษฎีใหม่ หรือนวัตกรรมขึ้นมาใช้ในการทำงานได้ (ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัย, 2560, หน้า 290)

ประเภทขององค์ความรู้

ทาเคอุชิ และโนนากะ (Takeuchi & Nonaka, 1995) กล่าวว่า ความรู้ใหม่ๆ จะเริ่มจากบุคคลเสมอ ความรู้เฉพาะบุคคลนั้นจะส่งมอบเป็นคุณค่าความรู้ขององค์กร ดังนั้น การทำให้ความรู้เฉพาะบุคคลส่งมอบไปสู่บุคคลอื่นได้คือกิจกรรมหลักขององค์กร โดยความรู้จำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1. ความรู้ที่มีรูปแบบชัดเจน (Explicit Knowledge) คือ ความรู้ภายนอกตัวบุคคลที่เป็นทางการ และเป็นระบบถูกบันทึกไว้ในสื่อต่าง ๆ ในรูปแบบของเอกสาร เช่น วารสาร คู่มือ รายงาน วิจัย สิทธิบัตร ความรู้เหล่านี้จะสื่อสารและแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งถ่ายทอดโดยผ่านทางภาษาอย่างเป็นทางการและมีรูปแบบ (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550, หน้า 9)

2. ความรู้ที่เป็นนัยหรือความรู้แบบซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) คือ ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ยากที่จะเป็นทางการและสื่อสารให้ผู้อื่นรู้ได้เป็นนิตแห่งการรับรู้เฉพาะบุคคลที่สำคัญ เช่น ประสบการณ์ ความชำนาญ มุมมอง ความเชื่อ

Michael Polanyi และ Ikujiro Nonaka (อ้างถึงใน บุญดี บุญญากิจ, นงลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงศ์ พรชนกนถ และปรียววรรณ กรรณดวัน, 2549) ได้จำแนกความรู้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ความรู้แบบฝังลึก (tacit knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคลเกิดจากประสบการณ์ การสังเกต การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์ต่าง ๆ ซึ่งสื่อสารหรือถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตร หรือลายลักษณ์อักษรได้ยาก ความรู้ชนิดนี้พัฒนาและแบ่งปันกันได้โดยการสังเกตและเลียนแบบเป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน

2. ความรู้แบบชัดเจน (explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลสามารถรวบรวมและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสารและรายงานต่าง ๆ ทำให้สามารถเข้าถึงได้ง่าย

แนวทางการจัดการความรู้ (Knowledge Management)

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based- Society and Economy) โดยมองว่า ความรู้ คือทรัพย์สินขององค์กรที่จะช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จสามารถรักษาศักยภาพในการแข่งขันไว้ได้ รวมถึงการนำมาซึ่งการเพิ่มผลผลิตและกำไร เทคนิควิธีการในการบริหารจัดการความรู้จึงถูกพัฒนามาจากการจัดการสารสนเทศ (Information Management) และปรับบทบาทในการจัดการความรู้ให้ทันต่อเหตุการณ์ จึงเกิดรูปแบบการบริหารที่เรียกว่า การจัดการความรู้ (Knowledge Management)

ปีเตอร์ ดรักเกอร์ (Peter Drucker, 1998) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ว่า ต้นกำเนิดของความมั่งคั่ง (Wealth) คือความรู้ การนำความรู้ไปประยุกต์กับงานเฉพาะด้านที่มีความชำนาญอยู่แล้วจะเป็นการเพิ่มผลผลิต แต่ถ้านำความรู้ไปประยุกต์กับงานด้านใหม่ๆที่เราไม่มีประสบการณ์มาก่อน ก็เรียกความรู้ใหม่นี้ว่า นวัตกรรม (Innovation)

1. การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวม การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อการสร้างเป็นความรู้ เทคโนโลยีด้านข้อมูล และด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ แต่เทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์โดยตัวของมันเองไม่ใช่การจัดการความรู้
2. การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบความสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิถีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคมมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้
3. การจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรม และเป็นผู้นำทางองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งสำหรับช่วย และแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้น กิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงดูดคนเก่ง และดี การพัฒนาคน การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กรถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้
4. การจัดการความรู้เป็นเรื่องของ การเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อถือว่า จะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวา และความสำเร็จให้แก่องค์กร การประเมิน “ต้นทุนทางปัญญา (Intellectual Capital)” และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้เป็นดัชนีบอกว่าองค์กรมีการจัดการความรู้ได้อย่างได้ผลหรือไม่ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะกระจายทั่วทั้งองค์กรอย่างสมดุลเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาองค์กร (ญารุณี บุรณเกษมชัย, 2553, หน้า 23)

จิราพร ขาวสวัสดิ์ (2550, หน้า 23) ได้ศึกษาและจำแนกพฤติกรรมด้านความรู้เป็น 6 ระดับ ได้แก่

1. ความรู้ หมายถึง ความสามารถในการจำหรือรู้สึกได้ แต่ไม่ใช้การใช้ความเข้าใจไปตีความหมายในเรื่องนั้น แบ่งออกเป็นความรู้กับเนื้อเรื่อง ซึ่งเป็นข้อเท็จจริง วิธีดำเนินงาน แนวคิด ทฤษฎี โครงสร้าง และหลักการ

2. ความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถจับใจความสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ ได้ทั้งใน ด้านภาษา รหัส สัญลักษณ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม แบ่งเป็นการแปลความ การตีความ การขยายความ

3. การนำไปใช้ หมายถึง ความสามารถนำเอาสิ่งที่ได้ประสบมา เช่น แนวคิด ทฤษฎี ต่าง ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือนำไปใช้แก้ปัญหาตามสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

4. การวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวออกเป็นส่วนประกอบย่อยเพื่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบส่วนย่อยและหลักการหรือทฤษฎีเพื่อให้เข้าใจ เรื่องราวต่างๆ

5. การสังเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการนำเอาเรื่องราวหรือส่วนประกอบย่อย มาเป็นเรื่องราวเดียวกันโดยมีการดัดแปลง ริเริ่มสร้างสรรค์ ปรับปรุงของเก่าให้มีคุณค่าขึ้น

6. การประเมินค่า หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของความคิด อย่างมีหลักเกณฑ์ เป็นการตัดสินว่าอะไรดีหรือไม่ดีอย่างไร ใช้หลักเกณฑ์เชื่อถือได้โดยอาศัยข้อเท็จจริง ภายในและภายนอก

กระบวนการถ่ายโอนความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิเคราะห์โดยแนวคิดของ Michael Polanyi และ Ikujiro Nonaka แล้วภูมิปัญญา ท้องถิ่นเปรียบเหมือน Tacit Knowledge ที่ควรจะต้องรู้ออกมาเป็น Explicit Knowledge เพื่อรวบรวมไว้ศึกษา พัฒนาต่อยอดต่อไป ซึ่งการถ่ายโอน Tacit Knowledge ของแต่ละท้องถิ่น ให้ออกมาเป็น Explicit Knowledge ประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1. ตั้งทีมงานที่มีความต้องการที่จะถอดองค์ความรู้ของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยสมาชิกควร ประกอบด้วยผู้รู้ (key man) ของแต่ละท้องถิ่น

2. ทีมงานช่วยกันวิเคราะห์ว่าในท้องถิ่นของตนต้องการถ่ายโอนองค์ความรู้เรื่องใดบ้าง เรียงลำดับความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามประเภทของภูมิปัญญา ท้องถิ่นเพื่อให้ง่ายในการสืบค้น ข้อมูล จากนั้นจึงช่วยกันตามหาผู้รู้หรือหลักฐานที่แสดงภูมิปัญญา ท้องถิ่นในเรื่องนั้น เช่น ภูมิปัญญาเรื่องจักสานของอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ก็ไปยังแหล่ง จักสานเพื่อสอบถามว่าในปัจจุบันมีใครหรือกลุ่มใดที่มีฝีมือด้านจักสาน เป็นต้น ซึ่งนั่นเป็นเพียงวิธีการ ที่จะเข้าถึงกลุ่มที่สามารถถ่ายโอนภูมิปัญญาได้ บางภูมิปัญญาอาจมีกลุ่มเป้าหมายหลายกลุ่มที่มีวิธีการ เฉพาะของตนเอง เช่น สูตรอาหาร ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำน้ำพริกแกงอาจมีหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มก็ มีสูตรที่แตกต่างกัน ทีมงานก็ต้องตรวจสอบว่าสูตรน้ำพริกแกงของกลุ่มใดที่มีคุณค่าควรที่จะถอด องค์ความรู้ ซึ่งอาจไม่สามารถถอดองค์ความรู้ของทุกกลุ่มที่ทำน้ำพริกแกงได้ เป็นต้น

3. จากนั้นพิจารณาวิธีการถ่ายโอนองค์ความรู้ ซึ่งแตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมาย จำแนกได้ดังนี้

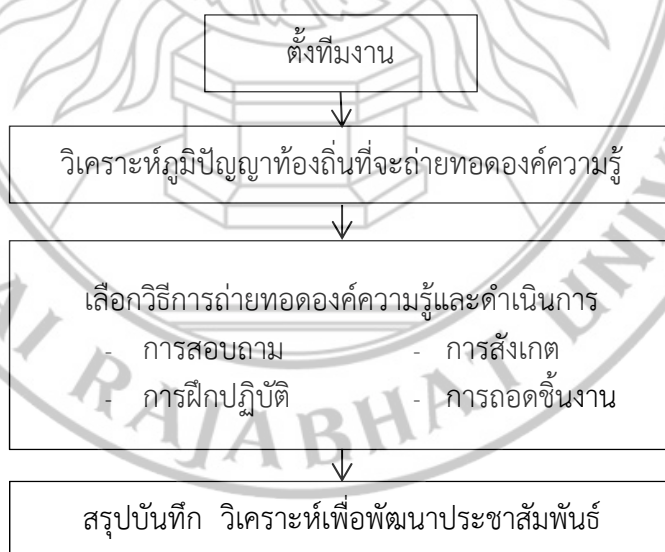
3.1 ใช้วิธีสอบถาม ควรเป็นการสอบถามด้วยบุคคลมากกว่าการใช้แบบสอบถาม ใช้ในกรณีแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นบุคคลและเต็มใจที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ วิธีการนี้ใช้เวลาน้อย สามารถสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่สงสัยได้

3.2 ใช้วิธีการสังเกต บางครั้งผู้ถ่ายทอดก็อธิบายหรือสอนใครไม่เป็น ก็อาจใช้วิธีการสังเกต กระบวนการการผลิตองค์ความรู้นั้นตามขั้นตอน แล้วจดบันทึกหรือบันทึกโดยการถ่ายวิดีโอ ทั้งนี้ผู้ถ่ายทอดต้องอนุญาต เช่น กลุ่มที่ทำกล้วยฉาบอร่อยและขายดี แต่อธิบายไม่ได้ว่าเพราะอะไร อาจให้เขาสาธิตแล้วสังเกตวิธีการทำแต่ละขั้นตอนตั้งแต่การเลือกกล้วย พันธุ์ของกล้วยที่ใช้ ส่วนประกอบที่ใช้ ขั้นตอนการปรุงรส การทอด การฉาบ ระยะเวลา อุณหภูมิที่ใช้ จนกระทั่งได้กล้วยฉาบ เป็นต้น

3.3 ใช้การฝึกปฏิบัติ ผู้สอบถามทำหน้าที่เป็นผู้เรียนเข้าไปเรียนรู้ตั้งแต่ต้น กระบวนการจนสิ้นสุดกระบวนการจนมีความชำนาญ แล้วนำมาสรุปเป็นข้อมูลวิธีที่เหมาะสมกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องอาศัยการปฏิบัติ และผู้สอบถามควรมีทักษะในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนั้นบ้างพอสมควรจึงจะเข้าใจและวิเคราะห์ได้

3.4 การถอดชิ้นงาน ในกรณีที่ไม่มีผู้รู้ที่เป็นตัวบุคคลทำหน้าที่ถ่ายทอด เหลือเพียง ชิ้นงานที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมาถอดชิ้นงาน เพื่อศึกษากระบวนการผลิต วิธีการนี้อาจไม่ตรงกับกระบวนการจริง 100% แต่ก็ใกล้เคียงกับความ เป็นจริง

4. เมื่อได้องค์ความรู้แล้วก็นำมารวบรวมในรูปแบบดั้งเดิมเหมือนเป็นภาพ ประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ ขณะเดียวกันก็ควรร่วมกันวิเคราะห์ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นใดที่ควร ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับ และพัฒนาจนเป็นอาชีพและเกิดการคงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เช่น หมู่บ้านแกะสลักไม้ในภาคเหนือ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของไทยที่ไม่แพ้ชาติอื่นประกอบกับภาคเหนือ มีต้นไม้มาก ในอดีตต้องโค่นต้นไม้เพื่อมาแกะสลัก แต่ปัจจุบันได้ใช้ไม้จากโรงเลื่อยที่ไม่ได้ขนาดแล้ว นำมาแกะสลัก สามารถขายผลิตภัณฑ์ได้และยังกระตุ้นนักท่องเที่ยวจนสร้างรายได้ให้กับหมู่บ้าน เป็น จำนวนมาก เป็นต้น

ภาพที่ 2.2 กระบวนการถ่ายโอนความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยสรุปขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การค้นหาแหล่งข้อมูลแบบฝังลึกของภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วผ่านกระบวนการจนกลายเป็นความรู้แบบชัดแจ้ง จากนั้นเผยแพร่เพื่อให้บุคคลที่สนใจได้ทดลองใช้หลายคนอาจกังวลว่า ภูมิปัญญาของครอบครัวเมื่อมีการเผยแพร่แล้วจะกลายเป็นข้อมูลสาธารณะที่ใครก็รู้และทำได้ อันที่จริงแล้วในทางปฏิบัติมันไม่เป็นเช่นนั้น เพราะกว่าจะเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (best practice) ต้องอาศัยการฝึกฝนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ดังนั้น ผู้ที่ได้ข้อมูลเชิงองค์ความรู้ไปนั้นยังคงต้องไปต่อยอด ตัดแปลง ปรับปรุงให้เหมาะสมกับบริบทของตน จึงเป็นการยากที่จะเลียนแบบจนเหมือนกันได้ เมื่อเผยแพร่ข้อมูลแล้วก็ให้ผู้ใช้ข้อมูลสะท้อนข้อมูลกลับมาด้วยว่านำไปใช้แล้วได้ผลอย่างไร พัฒนาอย่างไรต้องเพิ่มหรือลดสิ่งใดเพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงกระบวนการผลิตให้ดียิ่งขึ้น ถ้าคนไทยร่วมมือกันโดยเริ่มจากถอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เลือกสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าคู่ควรกับการอนุรักษ์มาพัฒนาและปรับปรุงให้เหมาะสมกับปัจจุบันและอนาคต เชื่อว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะไม่สูญหายและจะถูกประชาสัมพันธ์ออกไปไม่เพียงในประเทศไทยแต่เป็นทั่วโลก

ลำดับของความรู้

ฮิเดโอะ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki, 2004) อ้างถึงใน ศิโรจน์ ผลพันธิน (2550) ได้จัดลำดับของคำว่าความรู้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ ข้อมูล (Data) สารสนเทศ (Information) ความรู้ (Knowledge) และปัญญา (Wisdom)

ภาพที่ 2.3 ลำดับของความรู้

ที่มา : ศิโรจน์ ผลพันธิน (2550, หน้า 96)

อธิบายได้ว่า ข้อมูล (Data) คือ ข้อมูลดิบต่างๆ ที่ยังไม่ได้แปลความหมาย สารสนเทศ (Information) คือ ข้อมูลที่ผ่านกระบวนการเรียบเรียง ตีความ วิเคราะห์ และให้ความหมาย ส่วนความรู้ (Knowledge) เกิดจากกระบวนการที่บุคคลรับข้อมูลข่าวสารผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบเชื่อมโยงความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและมีการนำไปใช้ ปัญญา (Wisdom) คือความรู้ที่ฝังในตัวบุคคลจนเกิดเป็นปัญญา มีความชำนาญ มีความสามารถในการเรียนรู้ มีการคิด และนำไปใช้ประโยชน์ การเกิดปัญญาก็เป็นกระบวนการสูงสุดของความรู้ และเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการความรู้ โดยที่เป้าหมายของการจัดการความรู้ในระดับประเทศคือ การนำไปสู่การ

พึ่งพาตนเองทางปัญญา ยกระดับความสามารถทางการแข่งขันกับนานาชาติประเทศ ตลอดจนการร่วมมือกับประเทศอื่นอย่างสมดุล เท่าทันและเท่าเทียม ส่วนเป้าหมายของการจัดการความรู้ในระดับองค์กร คือการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาสมอง (ซึ่งเป็นแหล่งสร้างสรรค์ความรู้) ของสมาชิกขององค์กรให้งอกงาม และคิดสร้างสรรค์ความรู้/นวัตกรรมและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือประสิทธิภาพขององค์กร (ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัย, 2560, หน้า 293)

เป้าหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีเป้าหมาย 3 ประการใหญ่ๆ ได้แก่ 1) เพื่อพัฒนางานให้มีคุณภาพและสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น 2) เพื่อการพัฒนาคน คือพัฒนาผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งในที่นี้คือ พนักงานทุกระดับ แต่ที่จะได้รับประโยชน์มากที่สุดคือพนักงานระดับล่างและระดับกลาง 3) เพื่อการพัฒนา “ฐานความรู้” ขององค์กรหรือหน่วยงาน เป็นการเพิ่มพูนทุนความรู้หรือทุนปัญญาขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการฟันฝ่าความยากลำบากหรือความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดีขึ้น

ปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้

ปัจจัยหลักที่ช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งของการจัดการความรู้มี 6 ประการ ได้แก่

1. ภาวะผู้นำ (Leadership) ภาวะผู้นำที่แสดงความเชื่อในคุณค่าของภารกิจขององค์กร และจัดกระบวนการให้เกิด “ความมุ่งมั่นร่วม (Shared Purpose)” ภายในองค์กรเป็นสิ่งมีคุณค่าสูงสุดที่ผู้นำจะพึงให้องค์กร
2. โครงสร้าง (Structure) หมายถึง การจัดโครงสร้าง (Organize) ภายในองค์กรเป็นกลุ่มงาน ทีมงาน สายงานภายในองค์กรและเชื่อมโยงออกไปภายนอกองค์กร โครงสร้างที่มีความยืดหยุ่นเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเฉพาะกิจได้ง่าย มีการสื่อสาร-ร่วมมือข้ามสายงานในแนวราบอย่างคล่องตัว เป็นเงื่อนไขสำคัญของการจัดการความรู้
3. วัฒนธรรม พฤติกรรม รายการสื่อสาร วัฒนธรรมคุณภาพ วัฒนธรรมการเรียนรู้ การมองการเปลี่ยนแปลงพลวัตเป็นสภาพความเป็นจริง และเป็นโอกาสเปิดเผยแลกเปลี่ยนข้อมูลภายในองค์กร เป็นปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้
4. เทคโนโลยีและกระบวนการที่องค์กรใช้ในการดำเนินการภารกิจหลักขององค์กร ถ้ามีความเหมาะสมจะช่วยในการจัดการความรู้
5. การให้รางวัลและการยอมรับ เป็นการสร้างแรงจูงใจให้พนักงานมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น พฤติกรรมการแลกเปลี่ยนความรู้ ไม่ปกปิดความรู้
6. การวัดและประเมินผล เป็นเครื่องมือในการบันทึก ติดตาม และตรวจสอบ การปฏิบัติงานและผลงานของบุคคล ส่วนงาน และองค์กรในภาพรวม

แนวคิดการจัดการความรู้ในมิติการพัฒนาองค์กร

องค์กรแห่งอนาคตจะต้องเป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูงที่สามารถประสบความสำเร็จในการสร้างนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์และบริการได้ด้วยฐานของการรู้จักใช้ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ทั้ง 2 ประเภท ได้แก่

1. ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ขององค์กรเป็นความรู้เชิงทฤษฎีหรือข้อเท็จจริง (Know What) ที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือจัดให้อยู่ในรูปสื่อมัลติมีเดียต่าง ๆ สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปอย่างเปิดเผยในองค์กร เช่น หนังสือ รายงานประจำปี จดหมายข่าว นิตยสาร ความรู้บนเว็บไซต์ของหน่วยงาน วิดีทัศน์ ความรู้ที่ชัดเจนนี้รวมถึงความรู้ที่ฝังอยู่ในองค์กร (Embedded Knowledge) แต่แสดงให้เห็นรูปแบบของความรู้อย่างชัดเจน ได้แก่ ความรู้ที่ฝังอยู่ในกระบวนการ (Process) เช่น คู่มือการปฏิบัติงาน กฎ ระเบียบ ข้อตกลง ความลับทางการค้า บันทึกการประชุม และผลิตภาพ (Productivity) จากการดำเนินงานขององค์กร เช่น นวัตกรรมและบริการที่เป็นเลิศขององค์กร ทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบต่างๆขององค์กร

2. ความรู้แบบไม่ชัดเจน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ไม่ได้อธิบายถ่ายทอดหรือถูกบันทึกไว้อย่างชัดเจนหรือเปิดเผย ความรู้ประเภทนี้มี 2 ระดับ ได้แก่

2.1 ความรู้ที่ฝังลึกในคน เป็นความรู้เฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ทักษะความเชื่อ หรือความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นความรู้เชิงประสบการณ์ ผสานกับทฤษฎี (Know How) ที่ก่อให้เกิดมูลค่าและคุณค่าที่สร้างสรรค์และสะสมในตนเอง เช่น ภาวะผู้นำ ระบบการคิด (Thinking) ความสามารถ (Competency) ค่านิยมและพฤติกรรมที่จำเป็นต่อการปฏิบัติการกิจ การถ่ายทอดความรู้และความคิด ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ

2.2 ความรู้ฝังลึกในองค์กร เป็นความรู้ขององค์กรที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ศรัทธา ความเชื่อ และการสร้างสรรค์ขององค์กร เช่น วัฒนธรรมองค์กร การเรียนรู้ขององค์กร การทำงานเป็นทีม การดำเนินงานที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ขององค์กร กระบวนการภายในองค์กรที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

	ระดับบุคคล (Individual Level)	ระดับองค์กร (Organization Level)
ความรู้แบบชัดเจน (Explicit Knowledge)	- บันทึกการทำงาน - โออาร์ออนไลน์ (Blog)	- รายงานประจำปี/จดหมายข่าว - คู่มือปฏิบัติงาน/บันทึกการประชุม - ความรู้ในเว็บไซต์ของหน่วยงาน - นวัตกรรมและบริการที่เป็นเลิศ - ทรัพย์สินทางปัญญาขององค์กร
ความรู้แบบไม่ชัดเจน (Tacit Knowledge)	- ประสบการณ์ ทักษะความสามารถ - ภาวะผู้นำ - ค่านิยม พฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ - ระบบการคิด	- วัฒนธรรมองค์กร/การเรียนรู้ขององค์กร - ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการของผู้บริหารและพนักงาน - กระบวนการดำเนินงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์

ภาพที่ 2.4 ระดับของความรู้
ที่มา : ศิริโรจน์ ผลพันธิน (2549)

ทาเคอุชิ และโนนากะ (Takechi & Nonaka, 1995) เสนอกรอบแนวคิดเป็นวงจรการจัดการความรู้ (Spiral model) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจำแนกความรู้เป็น 2 มิติ คือ 1. ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) กับความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) และ 2. ความรู้ในตัวบุคคล (Individual Knowledge) กับความรู้ขององค์กร (Organization knowledge) ความรู้มีลักษณะเป็นพลวัตที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด การสร้างความรู้ตามกรอบแนวคิดดังกล่าวประกอบด้วย 4 ลักษณะ ได้แก่

1. การสร้างกระบวนการทางสังคม (Socialization) เป็นการแบ่งปันความรู้แบบไม่ชัดแจ้งไปสู่ความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง ด้วยการถ่ายทอดประสบการณ์ ความสามารถทางเทคนิค การแลกเปลี่ยนกระบวนการคิดของบุคคล
2. การปรับเปลี่ยนความรู้สู่ภายนอก (Externalization) เป็นการสร้างความรู้แบบไม่ชัดแจ้งไปสู่ความรู้แบบชัดแจ้ง เช่น การถ่ายทอดความรู้ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร สารสนเทศ ในรูปแบบต่าง ๆ ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ มัลติมีเดีย
3. การปรับเปลี่ยนความรู้สู่ภายใน (Internalization) เป็นการสร้างความรู้แบบชัดแจ้งเป็นความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง เช่น ความเข้าใจจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติ ความรู้ที่ได้จากการอ่าน
4. การผสมผสาน (Combination) เป็นการสร้างความรู้แบบชัดแจ้งเป็นความรู้แบบชัดแจ้ง ด้วยการสังเคราะห์ความรู้แบบชัดแจ้งแล้วสร้างเป็นความรู้ใหม่ขึ้นมา เช่น การต่อยอดความรู้จากผลการวิจัย

ความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง
ความรู้แบบชัดแจ้ง
ความรู้เดิม

การสร้างกระบวนการทางสังคม (Socialization)	การปรับเปลี่ยนความรู้สู่ภายนอก (Externalization)
การปรับเปลี่ยนความรู้สู่ภายใน (Internalization)	การผสมผสาน (Combination)

ภาพที่ 2.5 วงจรการสร้างความรู้ในองค์กร

ที่มา : Wu, J., & I, J. (2016)

วิก (Wiig, 1995) สร้างกรอบแนวคิดการจัดการความรู้ที่เรียกว่า หน้าทีหลักหรือเสาหลักของการจัดการความรู้ (Pillar Knowledge Management) ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการจัดการความรู้อย่างเข้าใจ โดยแต่ละเสาจะประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้วงจรความรู้ครบถ้วน ซึ่งประกอบด้วยการสร้างความรู้ การนำเสนอความรู้ การใช้ความรู้และการถ่ายทอดความรู้

ภาพที่ 2.6 เสาหลักของการจัดการความรู้
ที่มา : Wiig, K. (1993).

อาร์เทอร์แอนเดอร์เซน (Arthur Andersen, 1996) เสนอกรอบความคิดการจัดการความรู้ที่เน้นกระบวนการจัดการใน 7 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้าง การกำหนด การรวบรวม การปรับปรุง การจัดระบบ การประยุกต์ใช้ และการแบ่งปันความรู้ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะสำเร็จได้ด้วย 4 ปัจจัย คือภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์กร เทคโนโลยี และการวัดผลการจัดการความรู้

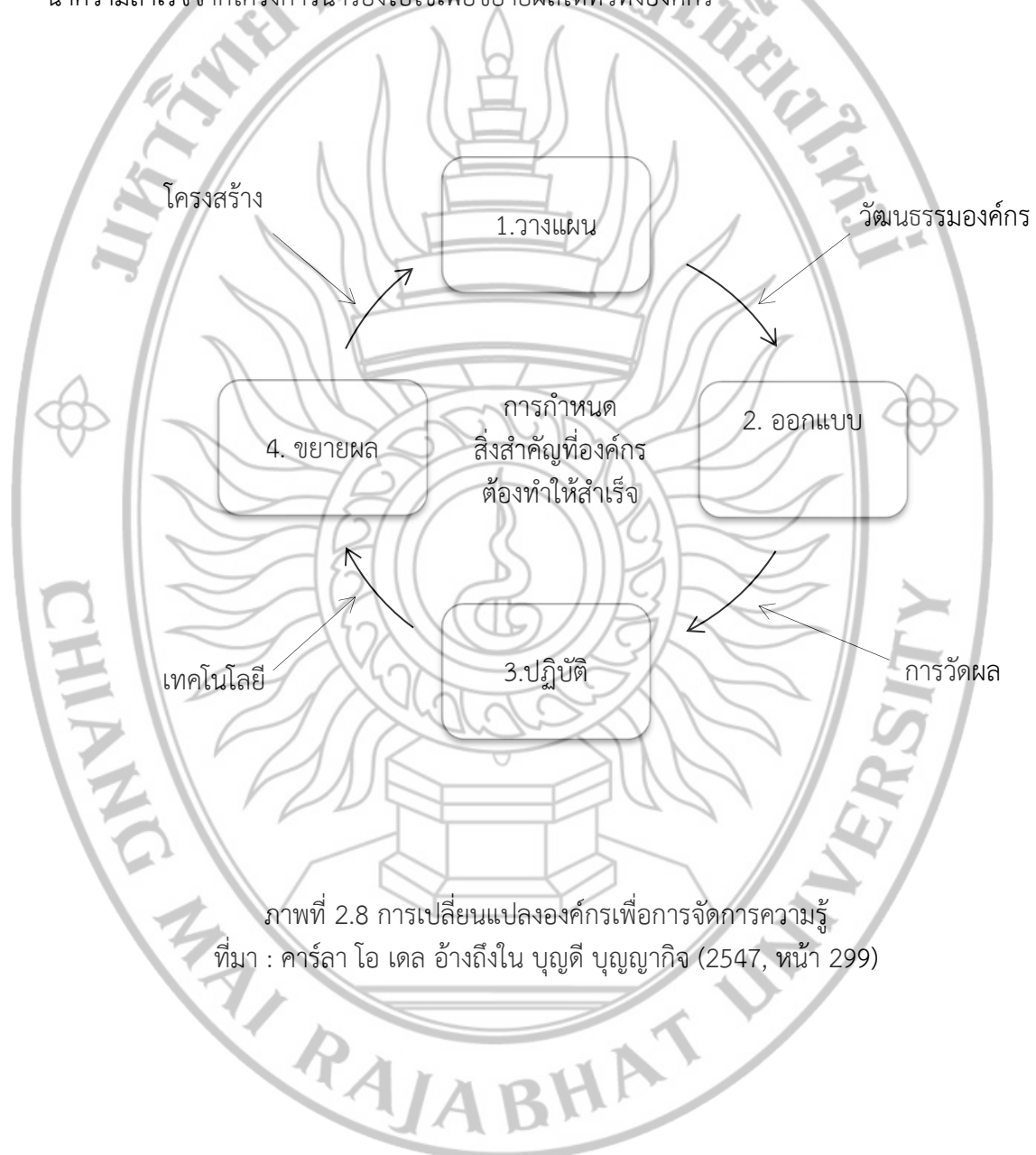
ภาพที่ 2.7 กระบวนการและปัจจัยสนับสนุนการจัดการความรู้
ที่มา : Andersen (1996)

คาร์ลา โอ เดล อ้างถึงใน บุญดี บุญญากิจ (2547) เสนอกรอบความคิดที่ใช้ในการจัดการความรู้ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 อย่างคือ การกำหนดสิ่งสำคัญที่องค์กรต้องทำให้สำเร็จ ปัจจัยที่ทำให้องค์กรสามารถจัดการความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกระบวนการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

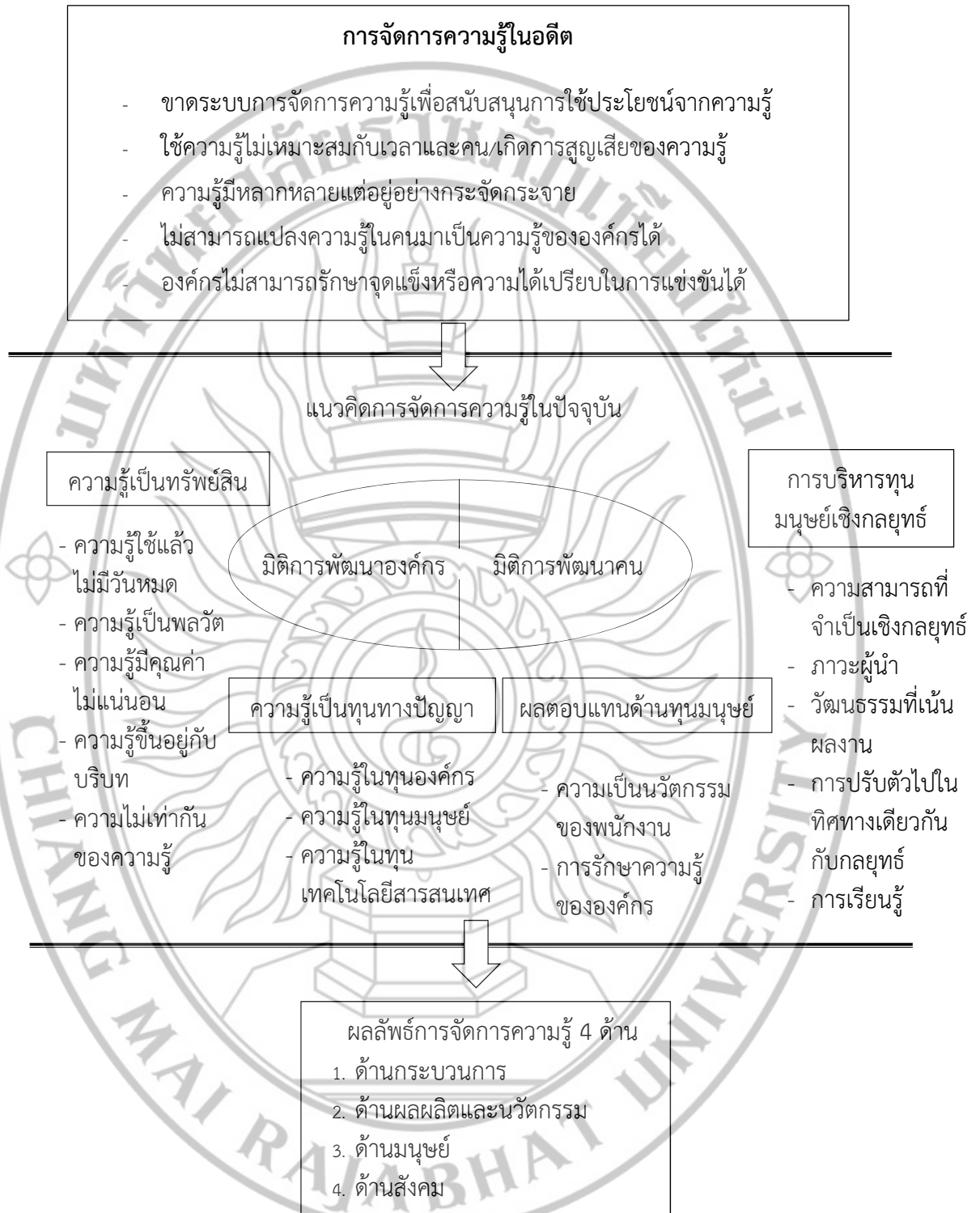
1. การกำหนดสิ่งสำคัญที่องค์กรต้องทำให้สำเร็จ ขั้นตอนนี้สำคัญที่สุด เนื่องจากเป็น การกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการความรู้ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการทำให้ลูกค้าประทับใจ การลดระยะเวลาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ๆ และความเป็นเลิศในการปฏิบัติการ

2. ปัจจัยที่ทำให้องค์กรสามารถจัดการความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรต้องสร้าง ปัจจัยหลัก 4 ด้านที่จะช่วยให้การจัดการความรู้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ได้แก่ วัฒนธรรมองค์กร เทคโนโลยี โครงสร้างขององค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ และการวัดผลการจัดการความรู้

3. กระบวนการเปลี่ยนแปลง เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการใน 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1) การวางแผน ทำการประเมินตนเองว่าอยู่ที่ไหนเมื่อเทียบกับสิ่งที่อยากเป็น 2) การออกแบบ กำหนดหน้าที่ บทบาทของผู้มีส่วนร่วม เทคโนโลยีที่จะใช้กำหนดการวัดผลลัพธ์ที่ต้องการจัดทำแผนงาน 3) การปฏิบัติ จัดทำโครงการนำร่อง และดำเนินการตามแผน และ 4) การขยายผล นำความสำเร็จจากโครงการนำร่องไปใช้เพื่อขยายผลให้ทั่วทั้งองค์กร

ภาพที่ 2.8 การเปลี่ยนแปลงองค์กรเพื่อการจัดการความรู้
ที่มา : คาร์ลา โอ เดล อังถึงโน บุนยตี บุนยญากิจ (2547, หน้า 299)

ภาพที่ 2.9 แนวคิดการจัดการความรู้ในองค์กร
ที่มา : ศิโรจน์ ผลพันธิน (2549) (หน้า 300)

องค์ประกอบในการจัดการความรู้

องค์ประกอบที่ 1 การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมการทำงานของบุคลากร

1.1 การนำนวัตกรรมมาใช้ในการปฏิบัติงาน ในการนำนวัตกรรมมาใช้ในการปฏิบัติงาน กระทำได้โดยไม่ขัดต่อระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติงาน เป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร หรือในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

1.2 การทำงานเป็นทีม พฤติกรรมที่จะทำให้ค่านิยมในการทำงานเป็นทีมที่ดีเกิดขึ้นได้นั้น บุคลากรทุกคนควรมีโอกาสมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นทีมตามความสมัครใจ ให้ทีมงานร่วมกันกำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกัน ตลอดจนให้ทีมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในบางเรื่อง และมีโอกาสช่วยแก้ปัญหาในงานที่กำลังเผชิญอยู่

1.3 การสร้างสรรค์คุณภาพงาน พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดค่านิยมในการสร้างสรรค์คุณภาพงาน ได้แก่

1. การปลุกฝังให้ครูและบุคลากรทุกคนทำงานของตนให้ดีที่สุด และถูกต้องที่สุด อยู่เสมอ
2. ครูและบุคลากรทุกคนควรประเมินตนเองหรือเปิดใจกว้างยอมรับผลประเมินของผู้อื่น และไม่ควรมองข้ามคุณสมบัติของตนที่คิดว่าไม่เหมาะสมโดยไม่หาทางแก้ไขเปลี่ยนแปลง
3. ควรปลุกฝังแนวคิดที่ว่า “ทำงานวันนี้ให้ดีที่สุด” ให้กับครูและบุคลากรทุกคนเป็นประจำ

4. การพัฒนาคุณภาพงานโดยวิธีการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning)

1.4 ค่านิยมในความซื่อสัตย์สุจริต ในการปลุกฝังค่านิยมในความซื่อสัตย์สุจริตนั้นควรเป็นความซื่อสัตย์สุจริต 3 ประการคือ

1. กายสุจริต คือ ความสุจริตทางกาย ได้แก่ การทำสิ่งที่ดี ดีงาม ถูกต้อง และประพฤติชอบทางกาย
2. วาสุจริต คือ ความสุจริตทางวาจา ได้แก่ การพูดสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง และประพฤติชอบทางวาจา
3. มโนสุจริต คือ ความสุจริตทางใจ คือ คิดในสิ่งที่ดีงาม และประพฤติชอบทางใจ

1.5 ค่านิยมในความพยายามต่อเนื่อง เพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายของความสำเร็จ ครูและบุคลากรทุกคนควรได้รับการปลุกฝังให้ได้ใช้ความมานะพากเพียรพยายามในการทำงานตามคติพจน์ที่ว่า “ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น”

1.6 การปรับปรุงงาน ค่านิยมในการปรับปรุงงานเป็นสิ่งที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพงาน โดยการหาแนวทางในการปรับปรุงงานอยู่เสมอ มีการทำงานเป็นคณะทีมงานหรือมีการหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ก็จะสามารถทำให้งานบรรลุผลสำเร็จ

นอกจากค่านิยม 6 ประการที่ควรสร้างสรรค์แล้ว ค่านิยมต่อไปนี้จะจำเป็นอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในสถานศึกษา ซึ่งได้แก่ (1) ความสำนึกด้านความเสมอภาคและเสรีภาพของบุคคล (2) การยอมรับมาตรฐานกลางของสังคมทางด้านความรับผิดชอบ (3) ความเชื่อมั่น ศรัทธาในตนเอง

และศรัทธาในระบบประชาธิปไตย (4) การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว
(5) การประหยัดพลังงาน

ขั้นตอนการปรับเปลี่ยนค่านิยมในสถานศึกษา

เพื่อให้การจัดการความรู้บรรลุผลสำเร็จ ค่านิยมและพฤติกรรมการทำงานของครูและบุคลากรในสถานศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงใหม่ โดยยึดขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาแปลงค่านิยมสร้างสรรค์และจรรยาบรรณของข้าราชการเพื่อสร้างค่านิยมและพฤติกรรมทำงานใหม่ โดยเน้นที่ความขยัน อดทน ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาเกียรติของอาชีพ และมุ่งมั่นอุทิศสละในการทำงานให้มีคุณภาพ

2. เปลี่ยนความเชื่อและทัศนคติของบุคลากรทางการศึกษาใหม่ โดยเน้นที่ความรู้ ความสามารถ จริยธรรมและคุณธรรม รณรงค์ในการสร้างระบบการทำงานใหม่ เน้นวัฒนธรรมการประเมิน การทำงานเป็นทีม การทำงานตามมาตรฐานคุณภาพ โดยยึดความรู้ความสามารถและผลงานเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความดี ความชอบ โดยมีผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดี

3. สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของการทำงานในสถานศึกษาให้เป็นมิตร อบอุ่น โดยทุกคนใช้ “ปัญญารธรรม” “คารวะธรรม” และ “สามัคคีธรรม” เป็นแนวปฏิบัติในการทำงาน

4. ปรับปรุงกระบวนการให้ขวัญกำลังใจ รางวัล และการลงโทษ โดยดำเนินการด้วยความรวดเร็ว ปรับปรุงกระบวนการทางวินัยให้เกิดผลในทางปฏิบัติเพื่อใช้เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมคนดี ป้องกันไม่ให้คนไม่ดี ไม่ซื่อสัตย์ไม่ก้าวหน้าด้วยการออกเชิงผลประโยชน์ของผู้อื่น

เพื่อให้ขั้นตอนการปรับเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมการทำงานของครูและบุคลากรสถานศึกษาจะต้องสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดการความรู้ ในการพัฒนาบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการจัดการความรู้ นั้น นอกจากการสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการความรู้ในองค์กรแล้ว ยังสามารถทำได้โดยวิธีการดังนี้

1. พัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ดังนี้

1.1 การใส่ใจพัฒนาคน (Person Mastery) หมายถึง การปลูกฝังความคิดรวบยอด (Concept) ให้ครูและบุคลากรทุกคนใส่ใจที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนและเพื่อสร้างสรรค์คุณภาพงาน โดยการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นให้บุคลากรได้มีโอกาสพัฒนาตนเอง เช่น การจัดให้มีห้องปฏิบัติการทางภาษาเพื่อให้บุคลากรได้พัฒนาศักยภาพทางด้านภาษาของตนอยู่ตลอดเวลา การจัดให้มีห้องปฏิบัติการทางคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด

1.2 สร้างโมเดลความคิด (Mental Model) ผู้บริหารจะต้องพยายามให้ครูและบุคลากรเกิดความเข้าใจและเปลี่ยนแปลงความคิดเก่าๆ ที่จะเป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ โดยเปลี่ยนมาพัฒนารูปแบบความคิดและความเชื่อให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ มีการหาโอกาสพาบุคลากรไปทัศนศึกษาดูงานด้านการจัดการความรู้ของสถานศึกษาอื่นๆ หรือมีการไปศึกษาดูงานการพัฒนาโดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning) ในหน่วยงานภาคเอกชน ฯลฯ

1.3 ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการกำหนดวิสัยทัศน์ (Shared Vision) โดยให้บุคลากรทางการศึกษาทุกคนร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา และเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ไปสู่การ

ปฏิบัติเพื่อเกิดผลต่อการจัดการความรู้ และบุคลากรทางการศึกษาทุกคนจะต้องมุ่งมั่น มานะ ทุ่มเท และเพียรพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้วิสัยทัศน์บังเกิดผล

1.4 การสร้างทีมงานทางปัญญา (Team Learning) ผู้บริหารจะต้องพัฒนาให้หน่วยงานของตนมีทีมงานทางวิชาการและทีมงานทางวิชาชีพ มีการแลกเปลี่ยนความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ฝึกให้มีทักษะวิธีคิดและทักษะการบริหารชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพของทีมงานโดยรวมเพื่อนำไปสู่การจัดการความรู้

1.5 ปลุกฝังวิธีคิดเชิงระบบ (System Thinking) ได้แก่ การคิดในรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลที่สืบเนื่องกัน เพื่อให้สามารถเปลี่ยนแปลงระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับกระบวนการความเป็นไปได้ในโลกแห่งความจริง

2. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ดังนี้

2.1 ดึงศักยภาพของครู บุคลากรทุกคนให้ทำงานอย่างเต็มความสามารถและบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเปิดโอกาสให้ได้ทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน

2.2 สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับหน่วยงานอื่นในการจัดการความรู้เพื่อให้เกิดการเพิ่มพูนทุนปัญญา

2.3 ฝึกทักษะในการสื่อสาร ให้ครูและบุคลากรสามารถสื่อสารได้ดีทุกรูปแบบ โดยคิดดี คิดเป็น และนำความคิดไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถสื่อสารกับเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรสามารถนำความรู้ที่เหมาะสมที่สุดไปใช้ประโยชน์ในเวลาที่เหมาะสม สามารถจัดการความรู้ทำให้ความรู้ งาน และคนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเกิดประโยชน์ต่อเครือข่าย สังคม ต่อเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กร

3. พัฒนาสถานศึกษาให้เป็นหน่วยงานการให้บริการทางวิชาการที่คล่องตัว และมีอิสระทางความคิดโดยมีวิธีการดังนี้

3.1 ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาครูและบุคลากรในสถานศึกษา

3.2 ให้บริการทางวิชาการ ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการความรู้

3.3 ให้บริการทางการพัฒนาวิชาชีพข้าราชการ ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เช่น การเป็นวิทยากร ฯลฯ

3.4 พัฒนาข้าราชการครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงและของรัฐ

3.5 วิจัยและพัฒนา (Research and Development) รูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการปฏิรูประบบราชการและการปฏิรูปการศึกษาพร้อมทั้งเผยแพร่ผลการวิจัย

4. จัดทำฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศดังนี้

4.1 จัดทำฐานข้อมูลของข้าราชการ ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาที่มีศักยภาพสูงเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการความรู้

4.2 พัฒนาให้มีระบบสารสนเทศที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลกับหน่วยงานอื่น และเป็นระบบเปิดเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชน และผู้เกี่ยวข้องได้ใช้บริการและเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็ว

4.3 พัฒนาระบบสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาข้าราชการครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาข้าราชการครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

4.4 จัดทำระบบเครือข่าย (Networking) เพื่อผนึกกำลังของบุคลากรเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

องค์ประกอบที่ 2 การสื่อสารให้เข้าใจว่าทำไมต้องมี “การจัดการความรู้”

การสื่อสารให้บุคลากรทุกคนเข้าใจว่าทำไมต้องมี “การจัดการความรู้” เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากดำเนินการให้มี “การจัดการความรู้” ให้บังเกิดผลดี บุคลากรทางการศึกษาทุกคนต้องมีส่วนร่วมทำความเข้าใจตรงกันว่าสถานศึกษากำลังจะทำอะไร ทำไปแล้วจะได้ผลดีที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สถานศึกษา แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคน และก่อให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่ได้แค่ไหน อย่างไร จะเริ่มเมื่อใด และจะทำโดยวิธีใด ใครจะเป็นผู้ร่วมจัดการความรู้ และบุคลากรทุกคนจะมีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรให้ความสนใจจัดทำระบบการติดต่อสื่อสาร มีการสื่อสารการจัดการความรู้ให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เพื่อให้บุคลากรทุกคนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารพร้อมๆ กัน ทำให้เกิดความเข้าใจในการจัดการความรู้ โดยในการสื่อสารนั้นควรกำหนดปัจจัยสำคัญที่จะต้องสื่อสารในเรื่องที่จำเป็นดังนี้

1. เนื้อหาสาระของการจัดการความรู้
2. กลุ่มเป้าหมายที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้
3. รูปแบบหรือวิธีการในการสื่อสาร

เนื้อหาสาระของการจัดการความรู้ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
2. ที่มาของการจัดการความรู้ ทำไมต้องจัดการความรู้
3. ความหมายของการจัดการความรู้
4. ความสำคัญของการจัดการความรู้
5. องค์ประกอบของการจัดการความรู้
6. วัตถุประสงค์ของการจัดการความรู้
7. การนำความรู้ไปใช้
8. อื่นๆ

ลักษณะของความรู้ ได้แก่ ความรู้ที่เป็นลักษณะต่างๆ ได้แก่

1. Creation
2. Education
3. Management
4. Usage
5. อื่นๆ

กระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ ได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร
2. การจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมขององค์กรให้เอื้อต่อการเรียนรู้
3. อื่นๆ

เป้าหมายในการจัดการความรู้

1. จุดเน้นของการจัดการความรู้
2. องค์กรแห่งการเรียนรู้และการจัดการความรู้

องค์ประกอบในการจัดการความรู้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้
2. ประโยชน์ของการจัดการความรู้
3. ความยากของการจัดการความรู้
4. ปัญหาที่อาจพบในการจัดการความรู้
5. กลุ่มเป้าหมายที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ ได้แก่
 - กลุ่มคณะทำงานจัดการความรู้ (KM Team)
 - กลุ่มผู้อำนวยการความสะดวก
 - กลุ่มผู้บริหารจัดการความรู้ (Chief Knowledge officer)

รูปแบบหรือวิธีการในการสื่อสารกำหนดรูปแบบหรือวิธีการสื่อสารด้วยการแจ้งข่าวใน

1. การประชุม
2. การฝึกอบรม
3. การเสวนา
4. การสื่อสารผ่านทางเครื่องมือสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์
5. จดหมายข่าว
6. วารสาร
7. หนังสือเรียน
8. ป้ายประกาศ
9. การพาไปศึกษาดูงาน “การจัดการความรู้”

องค์ประกอบที่ 3 กระบวนการและเครื่องมือในการจัดการความรู้
เครื่องมือในการจัดการความรู้แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ความรู้ประเภท Tacit Knowledge ใช้เครื่องมือที่อาจจะไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมากนัก เนื่องจากเป็นความรู้ที่เน้นการปฏิบัติซึ่งมาจากประสบการณ์ทำงาน ดังนั้น กระบวนการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ประเภท Tacit Knowledge ควรเป็นดังนี้

1. การสัมมนาหรือประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงปฏิบัติการร่วมกัน
2. การแบ่งปันความรู้ ข้อมูล
3. การสอนงาน
4. การเรียนรู้โดยปฏิบัติ (Action Learning)
5. การพบปะพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ

6) การจัดตั้งชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice)

2. ความรู้ประเภท Explicit Knowledge ที่เกี่ยวข้องกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้น จะมีส่วนที่ต้องนำมาใช้ในการค้นหาความรู้ รวบรวมความรู้ รวบรวมข้อมูล จัดเก็บข้อมูล และการเสาะแสวงหาข้อมูล ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศที่จำเป็นที่จะต้องใช้ในการจัดการความรู้ ควรเป็นการใช้เพื่อการจัดเก็บและเผยแพร่ โดยใช้ระบบอินเทอร์เน็ตและอินทราเน็ตภายในสถานศึกษา หรือจัดศูนย์การศึกษาโดยใช้สื่อ อุปกรณ์ที่เป็นนวัตกรรมและเทคโนโลยี ได้แก่ ห้องศูนย์วิทยบริการ (Resource Center) ห้องศูนย์คอมพิวเตอร์ของข้าราชการ (Computer Center)

การฝึกอบรมและการเรียนรู้ในเรื่องการจัดการความรู้

การฝึกอบรมและการเรียนรู้ในเรื่องการจัดการความรู้ควรมีวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

1. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการเบื้องต้นเรื่องการจัดการความรู้แก่ผู้บริหารระดับสูง และผู้ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในสถานศึกษา
2. เพื่อสร้างและพัฒนาทีมจัดการความรู้ในสถานศึกษาประกอบด้วยผู้จัดการความรู้ (CKO) ผู้อำนวยการสวดกและผู้ปฏิบัติการจัดการความรู้ให้มีความสามารถสร้างให้เกิดการจัดการความรู้ในองค์กรและดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งรวบรวมประมวลองค์ความรู้ในสถานศึกษาในรูปแบบต่างๆ
3. เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของบุคลากรของสถานศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เสวนา ประชุม สัมมนาและเผยแพร่ความรู้ โดยเครื่องมือสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์
4. สร้างรูปแบบการจัดการความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรอื่นต่อไปได้

การวัดผล (Measurements) ในการจัดการความรู้

การวัดผลเพื่อรับรู้ว่าการจัดการความรู้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างที่ทำให้กิจกรรมต่างๆ ไม่ประสบความสำเร็จ ผลการวัดจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลซึ่งจะช่วยให้สามารถทบทวนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ รวมถึงปรับปรุงให้กระบวนการต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น และผลจากการวัดจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยในการตัดสินใจที่จะให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพิ่มขึ้น หรือปรับปรุงวิธีการจัดการความรู้ใหม่ นอกจากนี้ การวัดผลยังจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้รับรู้ถึงสภาพการณ์ในขณะนั้นว่าได้บรรลุเป้าหมาย (Desired State) ที่ตั้งไว้แล้วหรือยัง

การยกย่องชมเชยและให้รางวัลเพื่อเป็นแรงจูงใจในการจัดการความรู้

การยกย่องชมเชยและให้รางวัลเพื่อเป็นแรงจูงใจในการจัดการความรู้เป็นเรื่องที่ผู้บริหารควรหาโอกาสที่จะให้ผู้ตั้งใจแลกเปลี่ยนความรู้มีโอกาสได้รับแรงจูงใจในการทำงาน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน โดยอาจจะเสริมสร้างให้เกิดแรงจูงใจในเรื่องต่อไปนี้

1. แรงจูงใจที่เป็นวัตถุ เช่น เงิน สิ่งของ ตลอดจนวัสดุที่เป็นเครื่องใช้สำนักงาน

2. แรงจูงใจที่เป็นโอกาสของความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน เช่น เกียรติยศ อำนาจ บารมี (Personal Power) การได้รับการยอมรับนับถือจากเพื่อนร่วมงาน การประกาศ เกียรติคุณ

3. แรงจูงใจที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ความสะดวกสบายต่างๆในการทำงาน เช่น มีห้องทำงานส่วนตัว มีการติดเครื่องปรับอากาศ

4. แรงจูงใจที่เป็นผลประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ ความภาคภูมิใจในสถานภาพของตนเอง ความจงรักภักดีต่อองค์กร การได้ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

แรงจูงใจทั้ง 4 ประการนี้จะทำให้บุคลากรมีขวัญและกำลังใจในการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ด้วยความเต็มใจยิ่งขึ้น

กิจกรรมในกระบวนการจัดการความรู้

จากกระบวนการจัดการความรู้ตามที่มีผู้รู้หลายท่านได้เสนอไว้เป็นขั้นตอนที่หลากหลาย ดังกล่าว ดังนั้น กระบวนการในการจัดการความรู้ในสถานศึกษาควรจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมย่อยๆ ต่อไปนี้

กิจกรรมที่ 1 การกำหนดเป้าหมาย (Desired State) หรือความต้องการในการจัดการความรู้เพื่อตอบคำถามว่าจะจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในเรื่องใด และจะทำให้ใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์ในการจัดการความรู้

กิจกรรมที่ 2 การค้นหาความรู้ที่ฝังลึกในตัวตน (Tacit Knowledge) โดยเฉพาะจากครูผู้สอนที่มีวิธีสอนเป็นแนวปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (Best Practice) ซึ่งก็คือครูที่มีวิธีการสอนที่ประสบความสำเร็จและเป็นแบบอย่างที่ดี

กิจกรรมที่ 3 การสร้างความรู้ เมื่อได้ค้นหาความรู้จากครูต้นแบบที่มีวิธีการสอนที่เป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว กิจกรรมที่จะต้องทำต่อไปก็คือ การที่จะต้องพยายามหาวิธีการที่จะดึงความรู้ (Tacit Knowledge) จากครูต้นแบบหรือความรู้จากแหล่งต่างๆ (Explicit Knowledge) ที่กระจัดกระจายอยู่มารวมกัน เพื่อจัดทำเนื้อหาให้เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้ใช้ ซึ่งในขั้นนี้ จำเป็นจะต้องจัดบรรยากาศให้ครูต้นแบบมีความกระตือรือร้นที่จะแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความรู้ใหม่ๆ โดยการจัดกิจกรรมชุมชน นักปฏิบัติ (Community of Practices) และจัดทำเป็นฐานข้อมูลแนววิธีการสอนที่เป็นเลิศ (Best Practice)

กิจกรรมที่ 4 การเลือกหรือกลั่นกรอง (Refine) ความรู้ที่ได้มาโดยการพิจารณาหรือกำจัดความรู้ที่ไม่จำเป็นหรือความรู้ที่เป็นที่รู้กันดีแล้วทิ้งไป โดยสรรหาเลือกความรู้ที่เป็นประโยชน์และโดดเด่น ซึ่งอาจจะนำไปเทียบเคียงกับความรู้ที่เป็น Explicit Knowledge เช่น ทฤษฎี หลักการ แนวคิดที่มีการบันทึกไว้เป็นเอกสารหรือตำรา แล้วจึงกลั่นกรองความรู้

กิจกรรมที่ 5 การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้ใช้สามารถศึกษาและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยการนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนกันมา แยกแยะ วิเคราะห์ หรือสังเคราะห์หลอมรวมความรู้ที่ได้ให้สะดวกแก่การศึกษา ทำความเข้าใจ หรืออาจจะเขียนเป็นบทความที่เป็นความเรียง มีเนื้อหาที่ประกอบด้วยหัวข้อต่างๆเป็นขั้นตอนก็ได้

กิจกรรมที่ 6 (Knowledge Distribution) การเผยแพร่ความรู้ กิจกรรมนี้คือการนำความรู้ที่ผ่านการจัดการให้เป็นระบบแล้วนำไปเผยแพร่ให้ผู้อื่นได้ใช้ประโยชน์ต่อไป โดยอาจจะใช้วิธีเผยแพร่โดยเขียนเป็นบทความลงพิมพ์ในวารสาร การส่งจดหมายข่าว เพื่อแจ้งให้บุคคลที่ต้องการใช้ประโยชน์ได้รับรู้ หรือการจัดพิมพ์เป็นเอกสาร หรือการจัดเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนความรู้

กิจกรรมที่ 7 การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Use) เป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อมีการจัดการความรู้แล้วแต่ไม่มีการนำไปใช้ประโยชน์ก็จะไม่บังเกิดผลใด ๆ ทำให้เกิดความสูญเปล่า

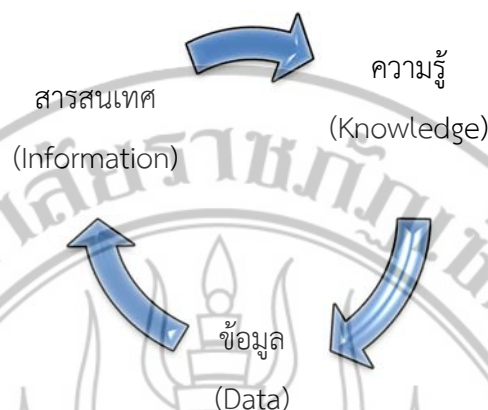
กิจกรรมที่ 8 การนำความรู้ที่ได้มาเก็บไว้ในแหล่งความรู้ (Knowledge Assets) โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศโดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตและอินทราเน็ตเพื่อเป็นแรงผลักดันให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ความสามารถ ซึ่งระบบฐานข้อมูลและ Knowledge Portal ที่ทันสมัยก็จะส่งผลโดยตรงต่อกิจกรรมนี้

กิจกรรมที่ 9 การติดตาม ตรวจสอบ (Monitor) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวัดผลของการจัดการความรู้ เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติการจัดการความรู้ หรือ CKO (Chief Knowledge Officer) ได้ทบทวนประมวลผลและปรับปรุงกิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการจัดการความรู้ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กิจกรรมของการจัดการความรู้ทั้ง 9 กิจกรรมเป็นกระบวนการที่ควรทำต่อเนื่องกัน อย่างไรก็ตาม กิจกรรมการจัดการความรู้ไม่ใช่เป็นเครื่องหมายรับรองว่าการจัดการความรู้จะบรรลุผล ถ้าดำเนินงานตามกิจกรรมทั้ง 9 กิจกรรม ทั้งนี้เพราะการจัดการความรู้จะบังเกิดผลได้ดี วัฒนธรรมของสถานศึกษานั้นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เป็นวัฒนธรรมของการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน ครูควรมีคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนการมีจิตใจมุ่งบริการและเป็น “ผู้ให้” ที่ดี

การจัดการความรู้สู่การปฏิบัติโดยใช้วงจรการจัดการความรู้

ในการจัดการความรู้สู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพผู้เรียนที่พึงประสงค์ (Education Outcomes) คือ ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและพันธกิจของสถานศึกษานั้น วงจรข้อมูลสารสนเทศและความรู้ (The Data-Information-Knowledge Continuum) ซึ่งเป็นวงจรที่มีผลกระทบซึ่งกันและกัน และจะเป็นวงจรที่ทำให้เกิดการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและพันธกิจของสถานศึกษา นับเป็นวงจรที่ทำให้เกิดการจัดการความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ภาพที่ 2.10 วงจรการจัดการความรู้
ที่มา : การจัดการความรู้ในสถานศึกษา (2548)

ข้อมูล (Data) หมายถึง การขยายฐานของข้อเท็จจริง (Facts) หรือการวัดเชิงปริมาณเกี่ยวกับสิ่งที่สามารถวัดได้ในสถานศึกษา ข้อมูลกระจายเป็นสารสนเทศ (Information) เมื่อนำมาถูกจัดกระทำให้เป็นระบบโดยผ่านการตีความ (Interpretation) แปลความ เช่น การรายงานผล (Report) และจัดทำเอกสารสารสนเทศ เช่น การวางแผนยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนกับสารสนเทศของสถานศึกษาอื่นที่สนใจ ส่วนความรู้ (Knowledge) คือ ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นมาจากข้อมูลและสารสนเทศเพื่อให้ครูผู้สอน/ผู้บริหารสามารถมีปฏิกิริยาโต้ตอบ และใช้ความรู้ที่มีคุณค่าต่อตัวเขาให้เป็นประโยชน์ จะเป็นทั้งความรู้ในตัวตน และความรู้แจ้งชัด เช่น ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ตำรา การอ่าน หรือความรู้ที่ฝังลึกในตัวตน เช่น ความรู้ที่เกิดจากการกระทำ และเกิดจากประสบการณ์การสอนนักเรียน กล่าวสรุปได้ว่า ความรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนโดยอาศัยการติดต่อระหว่างกัน และสามารถนำไปสื่อสารกับคนอื่น ๆ ได้

ดังนั้น “วงจรข้อมูล-สารสนเทศ-ความรู้” จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการความรู้ และวงจรนี้จะเป็นประโยชน์ในการประเมินว่าสถานศึกษาดำเนินการจัดการความรู้ได้ดีเพียงใด ทั้งนี้เพราะในการตัดสินใจผู้บริหารจะต้องมีข้อมูลที่มีประโยชน์เพียงพอต่อการตัดสินใจ และข้อมูลที่จะนำมาใช้จะต้องอาศัยเทคโนโลยีในการจัดเก็บให้สามารถนำมาใช้ได้อย่างทันเวลา ทันสมัย และรวดเร็ว เพื่อการตัดสินใจในเรื่องของโปรแกรมการจัดการเรียนการสอน (Academic Programmer) ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ส่วนสารสนเทศ (Information) เรื่องของสารสนเทศนั้นจะมีคำถามอยู่เสมอว่า สถานศึกษาได้มีการนำข้อมูลที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ (Available) มาแปลงให้เป็นสารสนเทศโดยผ่านกระบวนการตีความ (Interpretation) และการนำเสนอ (Presentation) หรือไม่ เป็นสารสนเทศที่สำคัญและเหมาะสมกับสถานการณ์ของบริบทของสถานศึกษา ณ เวลานั้นหรือไม่ รวมทั้งเป็นสารสนเทศที่สามารถใช้บริการกับผู้ที่สนใจสามารถขอใช้บริการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาหรือไม่ ส่วนความรู้ (Knowledge) ตามความหมายของการจัดการความรู้จะหมายถึง

กระบวนการที่จะมีวิธีการใดที่จะทำให้บุคลากร ครู ผู้สอนในสถานศึกษามาแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งใน Website หรือการประชุม โดยมีการนำเสนอข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แปลความหรือตีความ (Interpretation) ขณะเดียวกันก็จะต้องมีความรู้จากตำรา เอกสารมาตรวจสอบ หรือพิสูจน์ เพื่อตรวจสอบ และทำความเข้าใจว่าความรู้ที่ได้รับถูกต้องหรือไม่ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจหรือการลงมือปฏิบัติ

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้

เครื่องมือที่ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายเพื่อช่วยให้องค์กรสามารถถ่ายทอดข้อมูลระหว่างกลุ่มงานและบุคลากร รวมถึงอำนวยความสะดวกในการรวบรวมข้อมูลต่างๆ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ (บุญดี บุญญากิจ, 2547 : 135-135)

1. เครื่องมือที่ช่วยในการเข้าถึงความรู้ ซึ่งเหมาะสำหรับความรู้ประเภท Explicit Knowledge
2. เครื่องมือที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเหมาะสมสำหรับความรู้ประเภท Tacit Knowledge

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ที่มีอยู่หลากหลาย สามารถนำมาสรุปเป็นขั้นตอนตามลักษณะการใช้งาน รวมถึงประเภทของเครื่องมือ นวัตกรรม และเทคโนโลยีสารสนเทศได้ดังนี้

1. การค้นหาความรู้ เป็นการสร้างแนวความคิดใหม่ โดยเครื่องมือที่ใช้จะจัดอยู่ในประเภทของเทคโนโลยี Idea Generating Tools
2. การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการช่วยสกัดเอาความรู้ใหม่ๆ แนวโน้มต่าง ๆ รวมถึงพฤติกรรมของผู้ใช้บริการ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต
3. การจัดการความรู้ให้เป็นระบบเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการช่วยกันกลั่นกรองและจัดลำดับของข้อมูล เช่น การจัดหมวดหมู่ของหนังสือ การเก็บไฟล์เอกสารข้อมูลต่างๆ เครื่องมือและเทคโนโลยีที่นำมาใช้จะเป็นเรื่องของ Document Management System ซึ่งโปรแกรมต่างๆ ของ Computer จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการ
4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) เป็นการจัดข้อมูลให้เป็นระบบและช่วยแปลความรู้และประสบการณ์ต่างๆ เพื่อนำไปจัดเก็บไว้ในฐานความรู้ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ Visual Maps, Directories, data Based. Knowledge Based
5. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Assess) ในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Based Society) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information Communication Technology : ICT) ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ของคนเราเป็นอย่างมาก คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ แต่การมีความรู้ความสามารถในการใช้งานคอมพิวเตอร์เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ คนเราจำเป็นต้องเรียนรู้ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และสามารถวิเคราะห์ข่าวสารเหล่านั้นมาเป็นความรู้และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์

การเข้าถึงความรู้โดยใช้ Computer นับว่าเป็นเทคโนโลยีที่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษยชาติอย่างมหาศาล เช่น การใช้อีเมล, เว็บไซต์ต่างๆ, Share and Retrieval Technologies ซึ่งผู้ใช้สามารถที่จะเข้าถึงข้อมูลและสารสนเทศที่มีอยู่อย่างมากมายในโลกของ Cyber

กล่าวได้ว่าการใช้เทคโนโลยีเข้าถึงความรู้ไม่ว่าจะเป็น การรับ-ส่งอีเมล (e-mail) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ผู้ใช้สามารถรับและส่งจดหมายผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตถึงเพื่อนและครอบครัวได้จากทุกมุมโลก และในทางการศึกษาก็สามารถใช้อินเทอร์เน็ตในการส่งรายงานได้อีกด้วย รวมถึงผู้ใช้สามารถเข้าถึงกลุ่มสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในหัวข้อต่างๆ ได้อย่างหลากหลายจึงเป็นการเข้าถึงข้อมูลได้เป็นอย่างดี

1. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นการช่วยเชื่อมโยงบุคลากรภายในองค์กรที่อยู่ต่างสถานที่เข้าไว้ด้วยกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้โดยการจัดทำเอกสารฐานความรู้ รวมทั้งการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ซึ่งจะช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

2. การเรียนรู้ (Learning) การเรียนรู้ของบุคลากรจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นมากมายซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มพูนองค์ความรู้ขององค์กรที่มีอยู่ให้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกอบรมและการบันทึกการอบรม รวมทั้งหน่วยงานต้องสนับสนุนให้บุคลากรทุกคนเรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยมีห้องปฏิบัติการฝึกภาษา ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนูปกรณ์ ฯลฯ ที่มีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งการเรียนรู้มีความสัมพันธ์และการทำงานที่เกื้อกูลกัน รวมถึงเป็นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกสำหรับผู้เรียนรู้อีกด้วย

ประโยชน์ที่ได้จากการจัดการความรู้

1. ช่วยลดขั้นตอนในการทำงานได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมีปัญหาในการทำงานเกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติงานก็จะสามารถหาแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว โดยค้นคว้าจากผลการจัดการความรู้ในเรื่องนั้นๆทางสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อศึกษาค้นคว้าว่าแนวทางการแก้ปัญหาที่เคยทำสำเร็จมาแล้วซึ่งได้มีการรวบรวมเก็บไว้บนฐานเครือข่ายคอมพิวเตอร์นั้น มีแนวทางวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร วิธีนี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติที่มีปัญหาสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ในเรื่องที่ตนประสบปัญหาได้โดยตรง จึงเป็นการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน เพราะสามารถแสวงหาความรู้ได้โดยสะดวก รวดเร็ว ทำให้สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้

2. การจัดการความรู้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานไม่ต้องทำงานด้วยการลองผิดลองถูก เพราะการทำงานถ้ามีการเรียนรู้ความผิดพลาดของคนอื่นจากบทเรียนในอดีตไว้ก่อนเพื่อเป็นการต่อยอดความรู้ก็จะทำให้ช่วยประหยัดเวลา ประหยัดทรัพยากรที่ใช้ในการทำงานได้มากกว่าและไม่ต้องเสียเวลาลองผิดลองถูกอีก

3. การจัดการความรู้ที่ได้มาโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันในงานที่ปฏิบัติในเรื่องเดียวกัน ก็จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถจัดปัญหาที่ตนกำลังเผชิญอยู่ได้ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้ปฏิบัติงานอื่นในเรื่องเดียวกัน ทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. สถานศึกษาที่มีระบบการจัดการความรู้ที่ดีจะทำให้ผู้ที่แสวงหาความรู้มีช่องทางการเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว เช่น ระบบอินเทอร์เน็ตทำให้สามารถค้นหาความรู้ได้ตลอดเวลา เป็นการพัฒนาตนเองโดยการศึกษาชีวิตซึ่งมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อสถานศึกษา

5. การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างครูผู้สอนเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่(Innovation) โดยการเรียนรู้ต่อยอดจากความรู้ที่ฝังในตัวคน (Tacit Knowledge) ของผู้สอนที่มีประสบการณ์สอนมาก่อน

6. สถานศึกษาไม่ต้องเสียเวลาทำวิจัยและพัฒนาในเรื่องบางเรื่อง เพราะสามารถใช้ความรู้ที่ได้มาจากการสะสมไว้แล้วแต่บุคคล (Tacit Knowledge) รู้จักส่วนต่างๆของสถานศึกษา เพื่อนำมาต่อยอดความรู้ได้เลย

7. ทำให้เกิดแหล่งความรู้ในสถานศึกษาที่สามารถเรียกใช้ประโยชน์ได้อย่างรวดเร็วและเผยแพร่ให้สถานศึกษาอื่นได้รับรู้และศึกษาค้นคว้าต่อไป

8. งานบางเรื่องผู้สอนไม่ต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ตนเอง เพราะบางที่จะเกิดผลเสียมากกว่าเพราะต้องลองผิดลองถูก แต่ถ้าเรียนรู้จากประสบการณ์ของครูต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการสอนมาก่อนก็จะช่วยย่นระยะเวลาในการทำงานได้มากกว่า

9. การจัดการความรู้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อวัฒนธรรมการทำงานของคนในสถานศึกษาปรับเปลี่ยนจากเดิมมาสู่การสร้างวินัยในตนเอง มีการศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ตลอดชีวิต ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีพลังในการคิดสร้างสรรค์ มีความขยัน อดทน มีจิตสำนึกของการเป็น “ผู้ให้” และมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จะสำเร็จได้ บุคลากรทุกคนในสถานศึกษา ก็จะต้องมีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานใหม่ให้สอดคล้องกับการจัดการความรู้

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอดอยหล่อ

คณะกรรมการบริหารงานอำเภอดอยหล่อ (2560) ได้กำหนดแผนพัฒนาอำเภอ 4 ปี พ.ศ. 2561-2564 อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความเป็นมาของอำเภอ

อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานโดยปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างพระธาตุดอยน้อยในตำนานเจ้าแม่จามเทวี ซึ่งปัจจุบันเป็นวัดที่มีความสำคัญของอำเภอดอยหล่อ

ย้อนไปถึงสมัยพระนางเจ้าจามเทวี พระนางฯ พร้อมด้วยโยธาประชากร เริ่มเข้าสู่เขตแดนทริภุญชัยตามคำเชิญของสุกกทันตฤๅษี โดยล่องเรือมาทางแม่น้ำปิงหรือแม่น้ำปิงในปัจจุบัน เมื่อขึ้นตามลำน้ำเห็นเนินขางหน้าเขี้ยวข่มกัทรังทรงมีพระประสงค์จะสร้างเจดีย์ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุอันนำมาจากเมืองละโว้ จึงให้นายพรานธูตั้งสัจจะอธิษฐานยิ่งธนูเพื่อจัดหาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์เพื่อสถิตไว้ซึ่งพระบรมสารีริกธาตุ ลูกธนูตกลงไปยังดอยน้อย ๆ ริมฝั่งแม่น้ำปิง จึงทรงสร้างพระเจดีย์ทองคำประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและขนานนาม ที่นั่นว่า ปะวี ลีละเจดีย์ โดยเริ่มสร้างเมื่อวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 ปีมะเส็ง พุทธศักราช 1201 แล้วเสร็จในวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 4 ปีมะเส็ง พุทธศก 1201

สำหรับการแบ่งเขตการปกครองในปัจจุบัน เมื่อปีพุทธศักราช 2538 กระทรวง

มหาดไทยได้มีประกาศ เรื่อง แบ่งเขตท้องที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งเป็นกิ่งอำเภอดอยหล่อ เนื่องด้วยท้องที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีอาณาเขตกว้างขวางและมีพลเมืองจำนวนมาก จึงแบ่งท้องที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งเป็นกิ่งอำเภอ เรียกชื่อว่า “กิ่งอำเภอดอยหล่อ” มีอาณาเขตการปกครอง รวม 4 ตำบล คือ 1. ตำบลดอยหล่อ 2. ตำบลสองแคว 3. ตำบลยางคราม 4. ตำบลสันติสุข

สถานที่ตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอเดิมตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2538 ใช้อาคารของศูนย์สภาตำบลดอยหล่อบริเวณหลังสถานีอนามัยดอยหล่อเป็นที่ว่าการกิ่งอำเภอ (ชั่วคราว) และต่อมาได้ย้ายมาอยู่อาคาร ที่ว่าการอำเภอดอยหล่อ เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2539 จนถึงปัจจุบัน

ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกา ลงวันที่ 17 สิงหาคม 2550 ได้ยกฐานะจากกิ่งอำเภอดอยหล่อ เป็น “อำเภอดอยหล่อ” เพื่อประโยชน์แก่การปกครอง และความสะดวกของประชาชนให้มีผลตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน 2550 เป็นต้นมา

1. ตำบลดอยหล่อ
2. ตำบลสองแคว
3. ตำบลยางคราม
4. ตำบลสันติสุข

คำขวัญอำเภอ

“พระธาตุดอยน้อยพันปี รสดีแคนตาลูปลำไย
กว้างชนเลื่องชื่อลือไกล กลองใหญ่สืบสานประเพณี”

ข้อมูลสภาพทั่วไปและการวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน

ตำแหน่งที่ตั้ง

อำเภอดอยหล่อ เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 25 อำเภอ ของจังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศใต้ เส้นทางสายเชียงใหม่ – ฮอด ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ระยะทางจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 45 กิโลเมตร

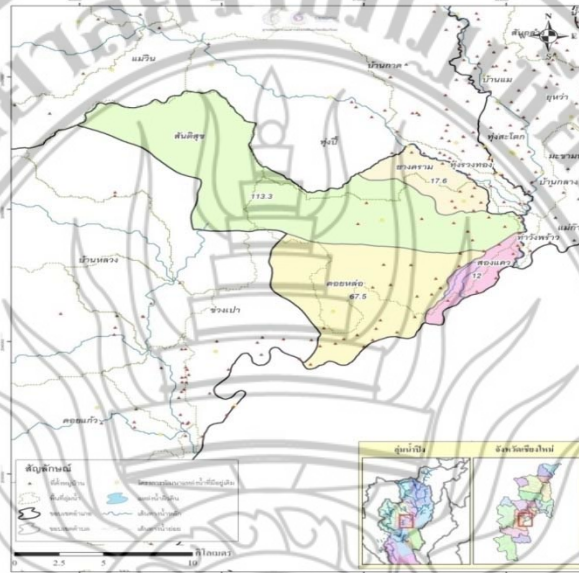
สภาพพื้นที่

อำเภอดอยหล่อ มีขนาดพื้นที่ 219 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 136,875 ไร่ มีพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ประมาณ 74,060 ไร่ แยกเป็น

1. ที่ดินมีเอกสารสิทธิ์และหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ประมาณ 54,669 ไร่
2. ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร ประมาณ 21,374 ไร่
3. ที่ราชพัสดุในความดูแลของสำนักงานพัฒนา ภาค 3 ประมาณ 10,761 ไร่
4. ที่ดินสาธารณประโยชน์ต่างๆ ประมาณ 8,000 ไร่

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอสันป่าตอง และอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
 ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ทั้ง 4 ตำบล ของอำเภอดอยหล่อ เป็นที่ราบเชิงเขาลาดเอียง สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 300-400 เมตร มีความยาวจากทิศเหนือไปทางทิศใต้ ประมาณ 15 กิโลเมตร

พื้นที่ภูเขาที่สำคัญได้แก่ ภูเขาม่อนฆ้องกล้วยผา ภูเขาสันบวกหมู ภูเขาปางตุ้ และภูเขาหน้าผากช้าง

แม่น้ำสายสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปิง และแม่น้ำขาน

สภาพภูมิอากาศ

ฤดูร้อน อากาศค่อนข้างร้อนจัดระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือน พฤษภาคม
 อุณหภูมิเฉลี่ย 38 องศาเซลเซียส
 ฤดูฝน มีฝนตกชุกบางพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นภูเขา ระหว่างเดือน
 มิถุนายนถึงเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว

มีอากาศหนาวพอประมาณแต่ไม่ถึงกับหนาวจัด ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ มีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยประมาณ 19 องศาเซลเซียส

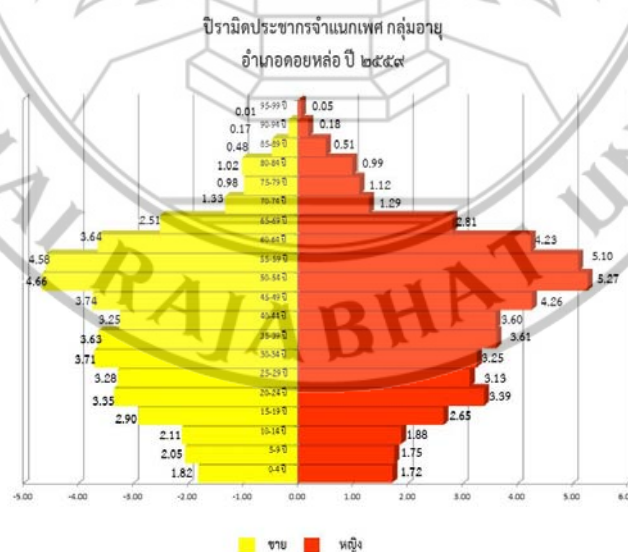
ประชากร

ประชากรในพื้นที่อำเภอดอยหล่อ ณ วันที่ 29 มิถุนายน 2560 รวมทั้งสิ้น 25,987 คน แยกเป็นชาย 12,708 คน หญิง 13,279 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 11,113 ครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ 122 คน/ตารางกิโลเมตร

ที่	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน
			ชาย	หญิง	รวม	
1	ดอยหล่อ	26	5,975	6,176	12,151	5,332
2	สองแคว	8	2,351	2,536	4,887	1,975
3	ยางคราม	11	2,471	2,505	4,976	1,848
4	สันติสุข	9	1,911	2,062	3,973	1,858
รวม		54	12,708	13,279	25,987	11,113

โครงสร้างประชากร

ข้อมูลจาก สำนักทะเบียนอำเภอดอยหล่อ ณ วันที่ 29 มิถุนายน 2560

ภาพที่ 1 พีรามิดประชากรของอำเภอดอยหล่อ พ.ศ. 2559

จากปิรามิดประชากรที่ได้จากการสำรวจ อำเภอดอยหล่อ ปี พ.ศ. 2559 เมื่อตัดกลุ่มที่ไม่ทราบอายุออก พบว่า พ.ศ. 2559 ผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีจำนวน 5,549 คน ร้อยละ 21.31 จะเห็นได้ว่า อำเภอดอยหล่อได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมระบบบริการให้มีความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ คือ ในชุมชนและในสถานบริการ

การปกครอง/รายได้

ข้อมูลรายได้จาก จปฐ. เปรียบเทียบ 3 ปี

ที่	ตำบล	รายได้เฉลี่ย(บาท/คน/ปี)		
		ปี 2556	ปี 2557	ปี 2558
1	ดอยหล่อ	69,892	44,105	93,432
2	สองแคว	49,484	52,420	56,360
3	ยางคราม	49,989	51,273	56,368
4	สันติสุข	50,078	55,247	62,545
เฉลี่ยรวมทั้งอำเภอ		58,753	70,920	74,239
ครัวเรือนรายได้ต่ำกว่า 30,000 บาท		64 ครัวเรือน	79 ครัวเรือน	13 ครัวเรือน

ข้อมูลจาก สนง.พัฒนาชุมชนอำเภอดอยหล่อ ณ วันที่ 30 เมษายน 2558

เศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำสวน,ทำไร่,เลี้ยงสัตว์
แยกรายละเอียดได้ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานการเกษตร

- เกษตรกร จำนวน 5,168 คน

พื้นที่อำเภอ (ไร่)		การใช้พื้นที่ทางการเกษตร (ไร่)						รวม
		ข้าว		ลำไย			พืชอื่น ๆ	
		นาปี	นาปรัง	นอกฤดู	ในฤดู	ยืนต้น	(ผัก, ไม้ ผล)	
136,875	12,837	4,686	4,874	19,423	255	3,276	46,3	
	18,523		24,552				51	

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักวิจัยหลายท่านได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น กนกพร ฉิมพลี (2555) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา โดยศึกษาจากเอกสารอ้างอิงและศึกษาภาคสนามในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สัมภาษณ์เชิงลึก สันทนาการ พบว่าความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลานเพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม 2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่ม และภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม 3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มเพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น 4) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ 5) การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้วสามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่นได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประสบความสำเร็จ ได้แก่ ความรู้ด้านการจัดการความรู้ วัฒนธรรมองค์การ ภาวะผู้นำ และโครงสร้างพื้นฐาน งานวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าความรู้ประจำท้องถิ่นด้านจักสานถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนในปัจจุบันก็ยังคงสร้างอาชีพให้กับท้องถิ่นได้ จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมีคุณค่า ควรจะช่วยกันอนุรักษ์ ถ้ายิ่งปล่อยเวลาให้เนิ่นนานไป ผู้ที่มีองค์ความรู้แบบฝังลึกค่อย ๆ สูญหายไป คนรุ่นใหม่ไม่สืบสานความรู้ต่อ จะทำให้องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปด้วย

อีกงานวิจัยหนึ่งที่ประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่ จนสามารถสร้างอาชีพให้กับชุมชนได้คืองานวิจัยของ อภิชาติ ใจอารีย์ (2557) เรื่องรูปแบบ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การศึกษาจาก เอกสารและหลักฐานต่าง ๆ การสำรวจชุมชน และการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่าองค์ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย มีที่มา 2 ลักษณะ คือ 1) ภูมิปัญญาดั้งเดิม และ 2) ความรู้ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ที่ ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ 4 ชนิด คือ หน่อไม้ดอง หน่อไม้ ต้มหน่อไม้แห้ง และซูปหน่อไม้ สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของคนในชุมชน และ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่าน กระบวนการการเลือกสรร การเรียนรู้และถ่ายทอด จากรุ่นสู่รุ่นและเป็นวิถีชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอด กันมา ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้ โดยผ่าน การพิจารณาว่าเป็นความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม 2) การแสวงหาความรู้ ที่มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก 3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการผ่านการพูดคุยและปรึกษาหารือ เพื่อการแก้ปัญหา ในกระบวนการแปรรูป 4) การจัดการเก็บความรู้ส่วนใหญ่เป็นการจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายอักษร และ 5) การถ่ายทอดความรู้ ส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านสมาชิกภายในครัวเรือน สำหรับเงื่อนไขสู่ความสำเร็จของการจัดการความรู้ ได้แก่ ความรู้ด้านการ จัดการความรู้ วัฒนธรรม วิถีชุมชน ผู้นำชุมชน ทรัพยากรท้องถิ่น และโครงสร้างพื้นฐาน

ซึ่งงานวิจัยทั้งสองต่างมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ ด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นกรณีศึกษา ทำให้เห็นว่าไม่枉งานจักสาน หรือวิธีการถนอมหน่อไม้ก็มีมาตั้งแต่ยุคโบราณและถ่ายทอดกันมา เมื่อถอดองค์ความรู้ได้ก็สามารถ นำมาผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถใช้ได้อย่างเหมาะสมในปัจจุบัน ดังนั้น การศึกษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในปัจจุบันจะสร้างความเชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถสร้างความ เหมาะสมให้กับอนาคตได้ ในปัจจุบันเทคโนโลยีมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว คนที่อยากทำอาหารแต่ ไม่รู้ส่วนประกอบสามารถเปิดเข้าไปใน Internet หรือ www.youtube.com เพื่อดูคลิปวิธีการ ทำอาหารได้อย่างสะดวกรวดเร็ว แต่คลิปเหล่านั้นอาจไม่ใช่สูตรอาหารที่อร่อยที่สุด แต่หากคนไทยให้ ความสำคัญกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารอย่างจริงจังแล้ว เราจะ ได้สูตรอาหารที่ได้รับการยอมรับระดับโลกอีกหลายเมนู ไม่เพียงแต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหาร เท่านั้น ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยอีกหลายด้านที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณีและ พิธีกรรม ด้านศิลปะพื้นบ้าน ด้านศิลปวัฒนธรรม หรือด้านสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ก็ล้วนแต่ เต็มไปด้วยการสั่งสมความรู้ที่ถูกถ่ายทอดออกมาอย่างน่าสนใจทั้งสิ้น นอกจากจะเน้นการส่งต่อความรู้ แล้วยังเน้นการสร้างความรู้ภาคภูมิใจในความเป็นไทยอีกด้วย